

KUPUJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

NOTA BENE

2,40€ polovica pre predajcu

Február 2024/271

číslo preukazu predajcu

ODVAHA

Čože je to päťdesiatka?

PRE NIEKOHO NEDOSIAHNUTEL'NÝ VEK

Ilustrácia na obálke: Ivana Šáteková

**NOTA
BENE**

Ľudia bez domova sa dožívajú v priemere necelých 50 rokov. Zmeňme to spolu! Bývanie zachraňuje životy. Staňte sa našim pravidelným prispievateľom a pomôžte predajcom NOTA BENE na ceste k stabilnému a dostupnému bývaniu.

Daruj na pomahatjelahke.sk

Rozhovor
Vytrčali z davu

4

Reportáž
Trošku viac na hrane

8

Reportáž
Ruky v hline

16

Príbeh
Ostrovček slobody

20

Téma
Keď nás smrť rozdelí

26

Reportáž
Bašavel v kuchyni

29

Portrét
Nový život

34

Odvaha

Akí sú odvážni ľudia? Určite nielen smelí a nebojácní. Mnohí majú obavy, pochybnosti a dobre si pamätajú predošlé neúspechy. Napriek tomu idú za svojím cieľom. Nie

vždy je to priamočiara cesta, no zakaždým sa na ňu vrátia a pokračujú. Väčšina z nich nerobí veci, ktorými by sa zapísala do svetovej histórie. Po kúskoch pretvára tú vlastnú.

Ako naše predajkyne a predajcovia. Veľa z nich by sa asi nenazvalo odvážnymi. A predsa, kolkí z nás, ktorí žijeme bezpečné, privilegované životy, dokážeme to, čo oni? Pozrieť sa na seba z nadhľadu. Priznať si, že máme vážny problém. Postaviť sa mu čelom a požiadať o pomoc.

„Prešiel osobným bankrotom, ktorému sa predtým dlho bránil,“ napísala mi kolegyňa o jednom z predajcov. Za jednoduchou vetou je zložitý príbeh mnohých stretnutí a rozhovorov o jeho obavách. O tom, ako by raz chcel žiť a čo by potreboval, aby to zvládol. Kolegyňa mu bola nablízku, ale rozhodnutie bolo na ňom. Osmelil sa a teraz štartuje s čistým štítom.

Iný predajca potreboval nabrať odvahu na to, aby s našou pomocou požiadal o opatrovateľskú službu. Odrádzalo ho množstvo overovania a hodnotenia, ktoré sa s tým spája. Najťažšie zrejme preňho bolo priznať si, že potrebuje pomoc v bežných činnostiach ako upratovanie bytu či varenie. Pre iných bolo extrémnou odvahou začať a nevzdať liečbu, zásadnú pre ich fungovanie. Navštíviť lekára, pravidelne užívať lieky alebo čeliť závislosti.

Odvahu treba aj na to, aby človek bez domova mohol zase dôstojne bývať. Čerstvú skúsenosť s tým má predajca, ktorý sa prihlásil do istého ubytovacieho programu. Obával sa pohovoru aj sklamaní, keby to nevyšlo, ale vytrval. Aby ušetril peniaze na nájomné, prespával v nocľahárni. Dnes má domov, po ktorom túžil.

Istota bývania niekedy umožní nazbierať odvahu aj na také ťažké rozhodnutie, akým je rozchod s dlhoročným partnerom. Domov je však často tým, čo ľudí spája. Vďaka tomuto bezpečnému priestoru si trúfnu urovnať vzťahy, ktoré sa pretrhali počas ich života na ulici. Niekedy to trvá dlhšie a nie všetko ide napraviť, no poznáme viac rodín, ktoré sa takto znova spojili. Príbeh jednej z nich nájdete aj v tomto čísle. Nech sa vám dobre číta.

Dagmar Gurová
redaktorka

NOTA BENE

02 2024

Editoriál

3

NOTA BENE

02 2024

Rozhovor

4

Vytrřčali z davu

Juraj Červenka

Jana Čavojská

V novembri 1989 nikto nevedel, aká bude odveta režimu, hovorí historik Peter Jašek. Ľudia sa postavili proti komunizmu z rôznych dôvodov. Spájala ich odvaha.

sa vždy objavili ľudia, ktorí vytrřčali z davu, nesklonili sa a bolo ich počuť. Téma neslobody a kľúčovým udalostiam slovenských moderných dejín spojeným s komunistickou mocou sa venuje aj historik z Ústavu pamäti národa Peter Jašek.

Sme my Slováci odvážni? Ako sme sa ukázali, keď sa rozhodovalo o našom osude? Keď bolo treba prejavíť silu a vnútorné presvedčenie? Alebo sme skôr volili pasívnu cestu, veď sa nejako zvezieme?

Históriu posudzujeme dnes, je teda otázka, či sme sa mohli v danej situácii zachovať inak. Historici to riešia hlavne pri prelomových dátumoch. Pri hodnotení štátnikov a osobností, ktoré rozhodovali, ale aj pri správaní sa celej spoločnosti. To neraz vedie k zjednodušeniam. Americký veľvyslanec Laurence Steinhart, ktorý zažíval v Československu udalosti roku 1948 a nástup komunistickej totality, spomínal odovzdanosť veľkej časti spoločnosti, až ovčiu poddajnosť. Keď si zoberieme rok 1968 a reakciu obyvateľstva na inváziu vojsk Varšavskej zmluvy, myslím si, že bola primeraná. Keď sa však porovnávame s Poliakmi či Maďarmi, tí zjavne vystupovali v kritických časoch tvrdšie.

Venujete sa najmä komunistickej totalite. Vzдорovať jej chápadlám sa asi nedalo bez odvahy...

Jednoznačne nedalo. V príbehoch jednotlivcov, ktorí sa postavili voči komunistickej totalite, nachádzame mnoho dôvodov, prečo tak urobili – ideologické, ekonomické, na Slovensku z veľkej časti náboženské. Títo ľudia pochádzali z rôznych prostredí, no odvaha ako povahová črta ich spájala. Vznikali tak skutoční odporcovia režimu. Režim však trestal aj domnelých odporcov, veď stačilo, že sedliak nechcel odovzdať pôdu a postavil sa na odpor.

Kde podľa vás ľudia nachádzali vnútornú silu? Silným aspektom bolo iste náboženstvo, ale asi sa to nedá paušalizovať. Ak by sa zahral historik na psychológa, kto boli tí naši odvážni?

Náboženstvo bolo veľmi podstatné a mnohí odporcovia režimu nachádzali vnútornú silu práve vo viere. Najlepším príkladom sú otvorené

vzbury veriacich na severnom a východnom Slovensku v lete 1949, tou najznámejšou bola Levočská vzbura. Komunistický režim totiž otvorene vystupoval ako prísne ateistický. Potom tu bol ďalší aspekt. Slováci už mali skúsenosť s demokraciou, zažili slobodné obdobie a mnohí zostali verní ideálom medzivojnového demokratického Československa.

Postaviť sa voči režimu často znamenalo ohroziť nielen seba, ale aj svojich blízkych. Toto režim vedel využívať a zneužívať?

To bol jeden z jeho premyslených nástrojov. Na Slovensku evidujeme okolo 70 000 politických väzňov z čias komunistickej totality. Toto číslo vyznieva hrozivo. No dopad teroru na spoločnosť bol ešte zásadnejší. Často ovplyvnil blízkych i vzdialenejších príbuzných postihnutého. Stačilo, ak vo väzení skončil otec – živiteľ rodiny. Práve 50. roky v tom boli charakteristické. Bežnou praxou bolo zastrašovanie rodinných príslušníkov. Na ženu bol vyvíjaný citový nátlak typu: manžel sa nikdy z basy nedostane, deti budú vylúčené z kolektívu. A aj na väžňa sa tlačilo – priznajte sa, veď žena vás už aj tak opustila. No ohrozené boli i priateľstvá. Rodina a kamaráti väzneného často tvorili domnelú protištátnu skupinu.

Viem, že tých pohnutých osudov bolo nespočetne veľa. Môžete priblížiť aspoň nejaký?

Ťažko sa vyberá jeden, keď ich boli tisíce... Mnohé osudy sú pomerne známe. Vo mne asi prirodzene najviac zarezonovali príbehy rodín, ktoré som osobne poznal. Otec rodiny Juraj Hurný bol v 50. rokoch odsúdený na niekoľkoročné väzenie len za to, že chcel svojmu kamarátovi pomôcť utiecť na Západ. Väzenie si odpykával v Jáchymove pri ťažbe uránovej rudy. Boli tam hrozné podmienky, aj sa mu prihodilo zranenie, ktorého následky si niesol celý život. Pravidelne však písal domov žene a malému synovi krásne listy, ktoré ukazujú, že len láska a vzájomné manželské puto mu pomohlo prekonať zúfalú situáciu – veď si vo väzení odsedel viac ako desať rokov. Podobne trpela aj rodina známeho generála Rudolfa Viesta. Jeho synovca Dušana zatkli

NOTA BENE

02 2024

Rozhovor

5

s celou rodinou už v roku 1950. Museli prejsť brutálnymi výsluchmi, ale zlomiť sa nenechali. Mladí manželia z Trnavy boli pre komunistický režim typickým príkladom vojnových a povojnových zbohatlíkov, vykorisťovateľov, ktorí vďaka úspešnému obchodovaniu s vínom nadobudli väčší majetok a zamestnávali pracovné sily. Boli obžalovaní z marenia jednotného hospodárskeho plánu, z neplnenia daňovej povinnosti, a tiež boli obvinení z úmyslu výhodnejšie odpredať víno na čiernom trhu. I keď sa obžaloba odvolávala na usvedčenie obvinených vďaka výpovediam svedkov, v skutočnosti ich vinu nedokazovali. Jozef M. bol odsúdený na trest odňatia slobody vo výške troch rokov, jeho manželka Štefánia bola odsúdená na 6 mesiacov väzenia z dôvodu neoznámenia konania svojho manžela. A takto by sme mohli pokračovať.

50. roky sú vnímané ako najtemnejšie časy totality. Je až neuveriteľné, ako sa politické prostredie v priebehu desiatich rokov zmenilo. Z demokracie cez ľudáctvo ku komunistom.

Ideologické predpoklady pre nastolenie silného komunistického režimu na Slovensku veľmi neboli, v agrárnej a silne religióznej spoločnosti bola robotnícka trieda pomerene slabá. Špička skutočných slovenských komunistických kádrov bola malá. Spoločnosť sa teda musela zmeniť, a prirodzene sa to nedalo. Jej charakter úplne zmenila násilná kolektivizácia. Akoby jej zlomila chrbtovú kosť. A práve 50. roky boli obdobím krutého mučenia, mučenia bez existencie akýchkoľvek dôkazov, až do priznania sa k veciam, ktoré dotýčny neurobil, o ktorých nevedel. Na internete sa dnes dá dohľadať napríklad kamerový záznam z procesu so slovenským komunistickým politikom Vladimírom Clementisom. Pod nátlakom sa priznával, ako škodil režimu, bol to vtedy už zlomený človek. Napokon ho odsúdili na trest smrti a popravili.

Môžeme sa rozprávať aj v určitých časových súvislostiach. Laicky vzaté, akoby totalitná zhubnosť niekedy kulminovala, inokedy ustupovala...

Teror 50. rokov sa nedal udržať dlhodobo. Perzekúcie sa týkali ce-

lých rodín, nikto vlastne nevedel, na čom je. Veď brali aj súdruhov, stali sa z nich triedni nepriatelia a tisíce z nich skončili vo väzení. Neistota prechádzala do paranoje.

Prišli 60. roky, nemáme ich trochu zidealizované?

Áno, tá idealizácia je fakt. Na druhej strane však došlo k zmenám, a to zásadným. Kým v 50. rokoch režim zastával tézu o neomylnosti, mýliť sa mohol len jednotlivec, v 60. rokoch aj komunistické stranícke špičky hovoria o chybách. Husák otvorene spomínal, ako ho mučili. 60. roky znamenali uvoľnenie, nie však koniec s politickými procesmi. Asi najznámejší je ten s budúcim kardinálom Korcom, ktorý bol odsúdený za vlastizradu v roku 1960 a vo väzení zotrval v ťažkých podmienkach až do roku 1968. Dekádu 60. rokov však pozitívne poznačil zásadný posun na poli kultúry. Tá slovenská dosiahla jeden zo svojich tvorivých vrcholov, pričom umelci, najmä spisovatelia, a novinári otvárali aj predtým tabuizované a pre režim nepohodlné témy. Obnovovali sa styky so Západom a do popredia sa dostávali moderné trendy popkultúry, najmä cez hudbu. Festival Bratislavská lýra či diskotéky v populárnom V-klube, ktoré formovali generáciu „zlatých“ 60. rokov, sú toho symbolom.

70. roky a normalizácia asi boľli. Mohol byť disident 70. rokov odvažnejší, posilnený predchádzajúcim odmäkom? Alebo naopak, viac sklamaný a zasiahnutý dezilúziou?

Žiaľ, jednoznačne je správna druhá možnosť. Rok 1968 znamenal obrovské celoštátne a celospoločenské vzopätie. Ľudia verili, že sa podarí nastoliť zmeny, verili socializmu s ľudskou tvárou. Prišla však invázia, nastala normalizácia, nádeje boli preč. Občiansky dissent prakticky prestal existovať, môžeme hovoriť len o hrstke jednotlivcov. A režim znova naberal na sile. Časy mučenia boli síce už minulosťou, 70. roky boli však rovnako zákerné. Postupy v niečom ešte premyslenejšie. Vlastné im bolo spoločenské a ekonomické vydieranie. Prejavy nespokojnosti či rodinný príslušník v emigrácii mohli znamenať, že nebudete v práci povýšený, že

vaše dieťa sa nedostane na strednú či vysokú školu. Môžem spomenúť aj iné obmedzenia, z dnešného pohľadu môžu znieť až nepredstaviteľne – mohli ste zabudnúť na prideľenie bytu či kúpu nedostatkového produktu, ako napríklad práčka. Aj dovolenka v Juhoslávii sa stala utópiou.

No odvaha sa z našej spoločnosti úplne nevytratila. Charta 77 je asi najznámejší počin disentu v čase normalizácie. Prečo si jeden podpis vyžadoval toľko ľudskej sily?

Hoci väčšina signatárov pochádzala z Čiech, Chartu 77, ktorá kritizovala porušovanie ľudských a občianskych práv, podpisovali aj Slováci. Bolo ich niekoľko desiatok. O charte hovorili na každom pracovisku. Kde ju síce nikto nečítal, no každý ju musel odsudzovať. Komunisti na ňu reagovali aj takzvanou antichartou: predstavitelia kultúrnej obce, známi herci a speváci, podpismi odsúdili chartistov. Signatári charty sa ocitli na okraji spoločnosti, boli prenasledovaní a vydieraní Štátnou bezpečnosťou, v lepšom prípade donútení emigrovať. Napriek tomu podpisy pribúdali.

Naše rozprávanie ukončíme v 80. rokoch, v poslednej dekáde neslobody. Čím sa vyznačovali?

V 80. rokoch bolo v spoločnosti zjavné, že ľudia sa postupne prestávajú báť. Zjednodušene poviem, že na jednej strane platilo, že chlapi na komunistov nadávali v krčme pri pive, no 1. mája išli s celým pracovným kolektívom na manifestáciu. No strach bolo cítiť menej. Niekedy pomôžu jednoduché heslá a odkazy. Rada pápeža Jána Pavla II. pre ľudí za železnou oponou – Nebojte sa! – mala veľký ohlas. V 80. rokoch rástol počet samizdatov. A potom sa udiala sviečková manifestácia, otvorený protest nie niekde v podzemí, ale vo verejnom priestore, priamo uprostred Bratislavy. Veriaci i neveriaci tu spoločne volali po náboženských aj občianskych právach.

Aké riziká prinášala účasť na Sviečkovej manifestácii v marci 1988 na bratislavskom Hviezdoslavovom námestí a potom v novembri 1989 v uliciach a na námestiach?

Každý, kto v ten deň išiel na Hviezdoslavovo námestie, musel vnímať to napätie, atmosféru strachu, ktorú režim šíril. V uliciach Bratislavy sa pohybovalo viac policajných áut, aj tých neslávne známych transportných Antonov. Vo vlakoch prichádzajúcich do Bratislavy cestujúcich legitimovali. Že nešlo iba o hrozby, sa účastníci manifestácie potom večer presvedčili na vlastné oči aj vlastnej koži. Nasadené jednotky použili fyzickú silu, vodné delá, slzný plyn, psov. Zatkli viac než sto osôb. No ani v novembri 1989 sa nevedelo, ako sa to všetko skončí. Zoberme si udalosti bezprostredne po násilnom zásahu poriadkových síl proti študentom v Prahe. Hoci informácie o tejto brutalite začali mobilizovať občiansku spoločnosť, na viacerých miestach sa predstavitelia režimu snažili zabrániť – neraz pod hrozbami – vzniku štrajkových výborov. Neskôr odrádzali ľudí od účasti na generálnom štrajku. Takže ani v novembri 1989 nikto nevedel, aká bude odveta režimu. Navyše, ten mal vari ešte silnejšie postavenie v regiónoch a menších mestách než v Bratislave.

Spolupracujete aj so zahraničnými pamäťovými inštitúciami. Je vnímanie neslobody rovnaké vo všetkých krajinách bývalého sovietskeho bloku, alebo by ste upozornili na nejaké špecifikum?

Nástup komunizmu prebiehal v niektorých krajinách ťažšie než v Československu. Spomeniem znova Poľsko. Najmä Poliaci prijímali nástup komunistickej totality veľmi ťažko. Odbojové organizácie z čias druhej svetovej vojny bojovali ešte niekoľko rokov po vojne proti komunistom. Krajina bola prakticky na pokraji občianskej vojny. Poľská verejnosť vníma dodnes obdobie totalít veľmi citlivo. Boj za národné oslobodenie sa pre ňu začal v roku 1939 vypuknutím druhej svetovej vojny a trval až do roku 1989.

Rok 1989 asi neznamenal čiaru, múr. Tí, ktorí škodili, sa často začlenili do spoločnosti, vedeli využívať špecifika divokých 90. rokov. Mali sme byť ako spoločnosť až takí mierni k vysokým predstaviteľom totality?

Tieto názory zaznievajú, no dnes, dlho po boji, je každý generál. Ak by

Peter Jašek, PhD.

Narodil sa v roku 1983 v Trnave, vyštudoval históriu na Trnavskej univerzite. Od roku 2009 pracuje ako vedecký pracovník na Ústave pamäti národa, štvrtý rok je poverený riadením Centra výskumu obdobia neslobody. Zaoberá sa najmä výskumom 60. rokov, obdobia normalizácie a pádu komunistického režimu v roku 1989. Napísal monografiu o Vasilovi Bifakovi a desiatky ďalších štúdií a článkov.

sa spoločnosť zachovala tvrdšie, asi by sme si novembrové udalosti nepamätali ako Nežnú revolúciu. Proces vyrovnania sa s minulosťou sa sústreďil na rehabilitácie a aspoň čiastočné odškodnenie obetí. Otázka potrestania viny ľudí zodpovedných za zločiny komunistického režimu zostala nezodpovedanou. To určite nie je dobre.

Prečo je dôležité rozprávať sa o odvážnych, o obetiach totality? A ako to robiť tak, aby to nebolo utápanie sa v našej nešťastnej minulosti.

Často hovoríme o zabudnutých hrdinských príbehoch ľudí, ktorí môžu byť inšpiráciou. Ale ako tieto udalosti predávať aj mladšej generácii, aby viac zaujali a rezonovali aj v širšej spoločnosti a v kolektívnej pamäti, túto otázku si kladieme aj my historici. Jednou z ciest je určite umenie, napríklad filmové spracovanie týchto príbehov odvahy. Umenie má naozaj veľkú silu a v tomto smere zaostávame za českou produkciou. Spomeňme si na skvelý film Pelíšky – 60. roky, nádeje i sklamanie, rôzne názorové prúdy v rodinách sú v ňom vykreslené realisticky a pútavo. Ten film má stále veľký dosah.

Trošku viac na hrane

 Jana Čavojská Jana Čavojská, archív L. B.

*Najnebezpečnejšia je záchrana v jaskyni.
Je tam tma, vlhko, nemáte signál. Vrtuľník nepriletí.*

lyžoval, neskôr, keď mu už nestačili svahy a chcel objavovať niečo iné, prišiel skialpinizmus, lezenie a jaskyne. Čo ho na tom bavilo? „Dobrodružstvo.“ V horách získaš kopu zážitkov, aj nie úplne bežných. Doma za počítačom alebo pred telkou ho to nebavilo. Dobrodružstvo ho lákalo do kopcov.

Kopce a ľudia v nich

„Demänovská dolina je mekka jaskýň na Slovensku. Je tam asi päťdesiatkilometrový systém jaskýň. Ako chlapci sme sa v nich začali motať. Keď sa to dozvedeli jaskyniari z našej obce, dali mi za uši: ty nám tu nebudeš načierno chodiť po jaskyniach, budeš chodiť s nami,“ spomína Lukáš. Pridal sa k organizovaným jaskyniarom, ktorí objavujú a mapujú podzemné priestory. A keď ako dvadsaťročný nastúpil do Horskej záchrannej služby (HZS), začal robiť aj záchranu z jaskýň.

Kto chce ísť k HZS, pohyb v horách vrátane lyžovania a lezenia už musí mať zvládnutý. Potom sa učí záchrannárske techniky a do piatich rokov si musí dorobiť zdravotnícku školu. Keďže Lukáš vo voľnom čase robí aj horského vodcu, v podstate je v horách, keď pracuje, a aj po pracovnej dobe. Nevie definovať, čo má na nich najradšej. „Asi kombináciu prostredia, kopcov a ľudí v nich. Myslím kamarátov záchranárov. No ako horský vodca sa stretávam s klientmi, ktorých som predtým nikdy nevidel, a zrazu s nimi prežijem celkom príjemný deň. Počas pár hodín na túre sa spoznáme a dokážeme si porozumieť. Podľa mňa to robí prostredie hôr. Zblízuje ľudí viac než mesto.“

Chvalabohu, nič sa nestalo

Práca záchranára v horách môže byť nebezpečná. Pre Lukáša však bola detským snom, ktorý si chcel splniť – a podarilo sa mu to veľmi rýchlo. Na úvod slúžil v Jasnej. Jeho prvý prípad bol lyžiar so zlomenou nohou na sva-hu. Bol druhý deň v práci a bol trochu dezorientovaný, našťastie pomohol starší kolega.

Lukášovi v pamäti utkvel zásah na Kežmarskom štíte. Pár poľských hrolezcov sa tam dostal do problémov, muž si zranil koleno a nebol schopný zostúpiť. Navyše sa zhoršovalo počasie a dvojica nemala pri sebe funkčný mobil. Žena preto zišla dole, aby pri-

volala pomoc. „Muž tam strávil dve noci, kým sme ho našli. Mal šťastie. Akurát sa ochladilo a začalo snežiť. Ďalšiu noc by nevydržal.“

Mobily dokážu pri pátraní po stratených horolezcoch a turistoch veľmi pomôcť, záchranári ich môžu vystopovať, kým sú ešte funkčné. No stále sa najviac používajú zaužívané veci ako pátranie so psami a prehľadávanie územia v rojnici. Od náročnosti zásahu závisí, koľko záchranárov vyrazí do hôr. Len samotné znášanie raneného je fyzicky náročné, treba aspoň osem ľudí, ktorí sa striedajú. Každý zásah je jedinečný.

Najnebezpečnejšia situácia, v akej sa ocitol? Lukáš sa zamyslí. „Možno to vnímam inak ako ostatní. Často si až spätne poviem: aha, toto bolo asi už trošku viac na hrane. V zime nás ohrozujú lavíny, po návrate si vydých-neme, chvalabohu, že sa nič nestalo. V lete môže byť riziková záchrana v lezeckých terénoch.“

Necítil si nohy

Raz sa na Fudži v Japonsku stratil Slovák a Japonci ho nevedeli nájsť. Rodina poprosila slovenských záchranárov, či by nešli hľadať jeho telo. „Zbalili sme sa a zo dňa na deň sme šli. Našli sme ho,“ prekvapuje Lukáš informáciou, ktorá ma privedie k otázke, ako je možné, že miestni záchranári telo neobjavili a Slováci, ktorí v tom teréne boli prvýkrát, ho objavili. „Do karát tomu hrali prírodné podmienky. Krátko potom, ako sa stratil, napadlo veľa snehu. Prikryl telo a nemohli ho nájsť. Po našom príchode sa podmienky zlepšili.“

Štýl záchrany v horách závisí od ich charakteru. Alpy sú rozľahlé. Pozemné akcie, aké sú bežné v našich Tatrách, tam nie sú efektívne ani logické. Záchranári by k zraneným išli aj dva dni. Preto sa radšej čaká na dobré letové podmienky pre vrtuľník. Tatry sú kompaktné. Na každé miesto sa dá dostať v priebehu niekoľkých hodín.

Záchranári majú vypracovaný manažment rizík. Ľudia v teréne posudzujú, či ísť ďalej a kedy sa už treba otočiť, lebo je to príliš nebezpečné. „Nemôžeme riskovať niekoľko životov kvôli jednému,“ argumentuje Lukáš. „Ak sa záchranár vráti kvôli zlým podmienkam, nikto ho neobviní z toho, že nesplnil úlohu.“

NOTA BENE

02 2024

Reportáž

9

Často sa stáva, že ľudia volajú HZS kvôli banalitám. Hlavne v lyžiarskych strediskách. V horách, vo voľnom teréne, to vraj až také časté nie je. „Veľakrát sa stalo, že ak mali ľudia problém, nás ako keby nechceli obťažovať a poradili si sami,“ hovorí Lukáš. Naopak, v lyžiarskom stredisku mal jeho kolega priam absurdnú príhodu. „Volali, že v apres ski bare si niekto necíti nohy. Vyzeralo to všelijako, nikto nevedel, čo presne sa stalo. Možno úraz chrbtice... Kolega prišiel, odopol mu lyžiarky a chlap zahlásil: Jój, ako dobre.“ Bolo by to aj úsmevné, ak by nehrozilo, že kým sa bude záchránár zaoberať takouto hlúposťou, na inom mieste bude niekto naozaj potrebovať pomoc.

Vrtuľník nepriletí

Záchrana v jaskyniach je podľa všetkých ukazovateľov najnebezpečnejšia. Nad zemou, v horách, môže priletieť vrtuľník. Alebo sa ráno aspoň rozvidnie. V jaskyni je stále tma, vlhko, nie je tam signál ani spojenie so svetom. Žiadny vrtuľník nepriletí. Kadiaľ človek vošiel, tadiaľ ho treba dostať von. Znamená to prenášať ho rôznymi priestormi. Úzkymi chodbami, priepasťami, závalmi... Záchrana je technicky oveľa náročnejšia ako vonku.

Zásahov v jaskyniach u nás nie je veľa, speleológov nie je toľko ako lyžiarov. V priemere majú záchránári akciu raz za dva roky. O to sú to náročnejšie okolnosti. Pravidelne však nacvičujú situácie, ktoré by mohli nastať. Platí, že čím viac času trávia pod zemou, tým jednoduchšie sa im v prípade potreby bude orientovať aj v neznámom priestore. Keď sa v jaskyni niečo zomelie, Správa slovenských jaskýň dá záchránárom k dispozícii papierovú mapu. „V každej jaskyni sú osádzané štítky s číslami. Porovnáš ich s mapou a vieš, kde si. Zároveň musíš sledovať prostredie, aby si našiel cestu späť. Jaskyňa vyzerá inak z pohľadu príchodu ako z opačného smeru. Preto sa treba pozerať aj za seba. Na každom záludnom mieste, kde by som sa mohol stratiť, sa otočím a prezriem si špecifické orientačné body, aby som ich pri návrate dokázal identifikovať,“ vysvetľuje Lukáš. Povestný povrázok si za sebou neťahá, jaskyne majú aj niekoľko kilometrov, takže by to bolo nepraktické. Pri jaskynnom potápaní je však lano nevyhnutnosťou, potápač

je obmedzený kyslíkom, plus voda sa môže zakaliť tak, že neuvidí vôbec nič a vráti sa len podľa lana.

Svojské povahy

Lukáš si spomína na zásah v Javorovej jaskyni v Belianskych Tatrách. Jaskyniari si dole pod zemou roztrhol achilovku a nebol schopný pohybu. „Je to veľmi pekná jaskyňa, čistá, je tam veľa vody, vodopádov, meandrov, veľa technických úsekov ponad potoky. Transport pacienta lanovou technikou von trval štyri hodiny. Ale od nahlásenia po ukončenie akcie prešlo asi šesťnásť hodín,“ spomína Lukáš. „Trvá to, kým sa záchránári dostanú na miesto, sú totiž z celého Slovenska. Pri tej záchrane nás bolo viac ako dvadsať. V jaskyni je to potrebné. Na nosenie, podávanie si nosidiel – v tých stiesnených priestoroch si človeka treba podávať a vytvoriť nejaké štandy, na prekonanie náročných úsekov potrebuješ veľa ľudí.“

Najväčšiu záchrannú akciu z jaskyne absolvovali Slováci v poslednej dobe v Poľsku. S poľskými kolegami často spolupracujú aj nad zemou, veď máme spoločné Tatry. Pred štyrmi rokmi zahynuli vo Veľkej snežnej jaskyni v hĺbke asi päťsto metrov dvaja speleológovia. Bolo treba dostať ich telá von. „Bolo to vo veľmi stiesnených priestoroch. Prvý pokus trval týždeň, zapojilo sa veľa ľudí, vybudovali bivaky, pracovali nepretržite. Potom práce kvôli bezpečnosti zastavili. Po mesiaci pokračovali a telá dostali von,“ rozpráva Lukáš.

Ani naše jaskyne, ani hory nie sú ako Himaláje. Záchranári tam telá nenechávajú. Je to otázka morálky. V Tatrách sa dá dostať všade. Nemusia byť cintorínom. Zniesť telá z Himalájí, z Mount Everestu, je väčšinou nereálne. Na tragické situácie si podľa Lukáša človek zvykne. „Najhoršie sú prvé dva – tri prípady. Potom si uvedomíš, že je to súčasť tvojej práce... Záchranári sú svojské povahy.“

- 1 Transport zraneného z jaskyne je náročný.
- 2 Lukáš Benický pracuje v horskej službe už sedemnásť rokov.
- 3 Lukáš miluje hory a pohyb v nich.
- 4 Vrtuľník priletí, len ak to dovoľí počasie.
- 5 Práca záchránára nie je bez rizika.

NOTA BENE

02 2024

Téma

12

Malí hrdinovia

 Mária Múhl

Timea má dvanásť rokov a stihla už zachrániť dva životy. Jej príbeh je súčasťou projektu Detský čin roka, ktorý šíri inšpiratívne príbehy odvahy detí.

Pred polrokom sa Dominika Matejová vďaka svojej dcére Timei druhýkrát narodila. Dnes, keď sa spolu rozprávame, si obe uvedomujú krehkosť života a veľké šťastie, ktoré mali v máji minulého roku.

Timea si sadla do kresla oproti mame a sledovala, ako ide dojčiť malú sestru Vandú. „Zrazu mamka prestala reagovať, pozerala síce na mňa, ale začalo jej akoby skákať líce. Keď som videla, ako jej ovísa ľavá ruka, ktorou podopierala hlávku sestry, rýchlo som jej zobrala Vandú. Dovtedy som ju nedržala len tak na rukách. Položila som ju na prebaľovací stôl. Mama spadla z gauča na zem. Volala som ujovi, ktorý bol v ten deň s nami na kontrole u lekára, a potom hneď 112. Rozprávala som sa s tetou zo záchranky, čo mám robiť, a medzitým som ešte volala z druhého telefónu ockovi, ktorý pracuje v Dánsku. Tato zavolať suseda, ktorý robí z domu, a on mi potom pomohol s mamou aj Vandou,“ hovorí dvanásťročná Timea Matejová.

Šíriť dobro

Timeina mama Dominika dodáva: „Pamätám si všetko. Len som vôbec nevedela reagovať. Ťahal ma dolu k zemi. Dovtedy som nemala vôbec ťažkosti. Cieľna mozgová príhoda prišla nečakane. Bolo šťastie, že v ten deň bola Timea doma. Bežne prichádza zo školy až okolo druhej. Toto sa stalo hneď po obede.“

Záchranári prišli veľmi rýchlo. V tomto prípade išlo o sekundy. Duchaprítomnou reakciou zachránila

siedmačka mamu. „Zľakla som sa a aj som sa o mamku veľmi bála. Nevedela som, že ju hneď operovali. Čakali sme, či bude vedieť rozprávať. Až neskôr som si uvedomila, čo sa vlastne stalo.“ Timei aj Dominike stekajú pri spomienkach po lícach slzy. Na druhý deň mala Timea narodeniny. Neoslavovala, ale čakala, či sa mama vráti domov. Dnes má Dominika nasadenú liečbu a cíti sa dobre. Ich príbeh napísala do projektu Detský čin roka babka. Vďaka tomu sa o Timeinej odvahe dozvedeli tisíce detí.

Detský čin roka je projekt, ktorý každý rok oceňuje dobré skutky statočných detí. „Hlavnou myšlienkou je šíriť dobro a pomáhať deťom zorientovať sa v hodnotách. Prostredníctvom príbehov sa učíme. Potrebujeme reálnych hrdinov, ktorí nás budú inšpirovať,“ vysvetľuje jedna zo zakladateľiek Saša Broadhurst-Petrovická.

Dva milióny činov

Projekt vznikol pred 23 rokmi najskôr len pre jednu firmu. „Keď začali chodiť stovky listov, začali sme rozmýšľať nad kategóriami a pokračovaním. Dnes oceňujeme deti v ôsmich kategóriách. Každý rok mi to nastavuje zrkadlo. Príbehy detí ma prinavráti k snahe byť dobrým človekom.“

Dobré skutky píše občianskemu združeniu rodičia, priatelia či učitelia detí. Na vyučovacích hodinách v školách učitelia či vychovávatelia potom čítajú vybraných štyridsať nominovaných príbehov. Deti z viac ako tristo škôl z celého Slovenska

dávajú svoje hlasy najsilnejšiemu príbehu v každej kategórii. Existuje aj dospelá porota, ktorá hlasuje online. Reťazová reakcia konania dobrých skutkov sa osvedčila už neraz. Príbeh chlapcov, ktorí vyrábali hračky do nemocnice, inšpiroval celú triedu k podobnému činu.

Výnimočné detské príbehy sú rozdelené na kategórie ako záchrana ľudského života, pomoc ľuďom, prírode, rodine či dobrý nápad. Za dve desaťročia sa stretli organizátori už s takmer dvomi miliónmi detských činov. „Spomínam si na chlapca v bdelej kóme, ktorý zachránil ďalšie dieťa. Mama ho práve v nemocnici krmila, keď s ňou zrazu začal komunikovať žmurkaním. Otočila sa a dieťa z vedľajšej postele bolo modré. Nefungoval mu monitor dychu,“ hovorí o jednom z najsilnejších príbehov Saša Broadhurst-Petrovická.

Cieľom projektu je, aby sa o odvahe detí hovorilo čo najviac. Na konci kalendárneho roku vyhlasujú síce najinšpiratívnejšie príbehy, ale nie je to súťaž. Mnohí, ktorí urobili dobrý skutok, často ani nevedia, že o nich učitelia či starí rodičia napísali. Rovnako ako Sebastián Petreč, ktorý zachránil v lete svojho kamaráta Denisa.

Na vlásku

„Boli sme sa bicyklovať, zastavili sme sa na kofolu, ktorú Denis ani nedopil. Nebolo mu dobre. Po ceste domov som išiel ako prvý. Zrazu som počul za sebou ranu. Obzrel som sa a Denis ležal na zemi. Narazil do stĺpa, spadol z bicykla a hlavu

NOTA BENE

02 2024

Téma

13

si rozbil o obrubník. Zosadol som a bežal som za ním. Všade bola krv. Roztrhol som si tričko a snažil som sa mu zastaviť krvácanie z hlavy. Chrčal a vyvracal oči. Mával som na autá, aby som niekoho zastavil. Medzitým som diktoval tretiemu z partie, nech volá záchranku. On zostal úplne v šoku. Našťastie medzitým zastavil jeden policajt z Močenku. Bol som vystrašený, ale v hlave mi naskočilo, čo mám rýchlo robiť.“

Denisa nakoniec prevážali vrtníkom do nemocnice v Bratislave. Sebastián tento zážitok doteraz spracováva. Odvtedy sa síce trochu menej smeje, ale dodalo mu to oveľa viac odvahy. Dnes sú s Denisom najlepší kamaráti. Rodičia sú na Sebastiana patrične hrdí a zhodujú sa v tom, že má srdce na správnom mieste.

Ako mama

Obdivuhodnú silu osobnosti ukázala v tohtoročných príbehoch skromná Simona Jaššáková z Oravskej Polhory. Je deviatačka na základnej škole a túži sa stať policajtkou. Už viac ako rok nahrádza v rodine mamu. Tá po rozvode odišla od ôsmich detí. Simona žije s otcom, ktorý je po mozgovej príhode, a štyrmi súrodencami. Najstaršia sestra už má svoje deti a dvaja dospelí bratia bývajú u babky. Simona sa denne stará hlavne o dve najmladšie sestry.

„Vstávam o 5.40, oblečiem sa, zobudím sestry, chystám desiaty, raňajky. Niekedy sa nestíham ani najesť. Občas som taká unavená, že ma musia ráno budiť sestry. Spolu ideme do školy. Po škole prichádzajú povinnosti. Učenie, pranie, upratovanie, varenie, niekedy pomáham otcovi s drevom. Starší Damián je síce celý deň doma, ale často nie je schopný nič urobiť. Chodievam spať okolo desiatej, jedenástej. Občas nevládzem. Smutné je, že sa o nás mama nedokázala postarať,“ hovorí o svojom netradičnom predčasnom dospievaní mladé dievča.

Musí zvládať náročné situácie so staršími súrodencami, ktorí rodine nepomáhajú. Napriek tomu sa veľa usmieva. „Ja sa smejem stále, len keď je veľmi zle, tak si poplačem.“ Na konci minulého školského roku toho bolo na ňu tak veľa, že počas

vyučovania odpadla. Záchranka ju odviezla rovno na JISku. Konštatovali vyčerpanie mladého organizmu. „Ocino sa snaží. Len nohy ho neposlúchajú, tak do práce nechodí často. Berie ma ako seberovnú. Riešime, kto bude variť, čo treba nakúpiť. Želám si len, aby bol zdravý.“ Simona sa snaží na svoju zložitú situáciu pozeráť optimisticky. Silu jej dávajú mladšie sestry. Tie sa o ňu aj najviac báli, keď skolabovala.

Skromní

Odhodlanie a vytrvalosť ukázal Maroš Stesňák. Na začiatku leta mu volala vystrašená mama jeho kamarátky, či s ním nie je. Neprišla domov zo školy. „Hľadali sme ju všetci, kamaráti aj policajti. Po asi piatich hodinách to niektorí už vzdali. Sme dobrí priatelia a záleží mi na nej. Báľ som sa o ňu, tak som išiel sám na všetky miesta, kam chodievame.“ V ten deň dala spolužiačka list, ktorý vyznieval ako rozlúčka. Marošove odhodlanie nájsť ju bolo silné. „Večer okolo siedmej som ju našiel za štadiónom. Ležala na múriku. Začal som sa s ňou rozprávať. Bola pokojná. Najhoršie bolo, že nechcela ísť domov. Zavolať som kamarátovi a potom prišli policajti, rodičia.“ Nakoniec ju prehovorili. „Veľa ľudí o tom nevedelo, nebral som to ako niečo, čím sa idem chváliť. Až keď učiteľka napísala list, tak sa o tom dozvedelo viac ľudí,“ skromne uzatvára Maroš.

Malým hrdinom sa stal aj Lukáš Bubenko z Púchova, ktorý zachránil dedka. Ráno sa spolu s mladším bratom chystali do školy ako každý deň. Mama už bola v práci a otec išiel s najmenším Matúšom už do škôlky. „Keď sme odchádzali z bytu, vybehla na chodbu dedkova mačka. Utekali sme ju chytiť, vtom sa však zabuchli dvere. Zistil som, že kľúče zostali na policičke spolu s mobilom, ktorý si nemôžeme nosiť do školy. Býval vtedy u nás dedko. Tak som začal zvoniť a búchať na dvere. Neotváral. Skoro som po asi desiatich minútach vykopol dvere. Spomenul som si, že jedna suseda má kľúče od nášho bytu,“ rozpráva šiestak. Keď sa dostali s bratom a mačkou domov, objavil Lukáš dedka v spálni s doširoka otvorenými očami. Ne-reagoval. „Je cukrovkár, dáva si na

seba pozor, ale upadol do diabetickej kómy. Utekal som do predsiene po telefón a volal záchranku. Veľmi som sa o dedka báľ, ale nemyslel som na strach. Zvládli sme to aj so susedou. Keď prišla záchranka aj mama, išiel som do školy. Dedka mali záchranári problém prebrať, a keby prišli neskôr, mohlo to zle dopadnúť,“ dodáva nádejný mladý futbalista.

Na slávnostnom vyhlásení najsilnejších príbehov sa vždy stretnú deti z celého Slovenska. Každé z nich si nesie svoj príbeh, nejedno premôžu slzy. Väčšinou pri spomienke na udalosť, ktorá zmenila jeho život. Mnohí z nich sami seba nevidia ako hrdinov. Uvedomujú si však, že možno rozprávaním svojho príbehu na verejnosti dokážu pomôcť či zachrániť ďalší život.

1 Lukáš Bubenko zachránil dedka, ktorý upadol do diabetickeho šoku.
2 Maroš Stesňák, ktorý to nevzdal a hľadal kamarátku v problémoch. Na fotke so svojou mamou.
3 Simona Jaššáková (vpravo) so svojou učiteľkou. Jej mama po rozvode odišla od rodiny, otec je po mozgovej porážke. Simona má sedem súrodencov a tým mladším nahrádza mamu.
4 Vďaka Timei Matejovej (vpravo) sa jej mama Dominika znovu narodila, keď pri dojčení malej Vandy dostala cievnu mozgovú príhodu.

NOTA BENE

02 2024

Reportáž

16

Ruky v hline

  Jana Čavojská

Z itečkára keramikom: Marek Čatloš opustil dobre platenú prácu, aby sa venoval remeslu. Krok do prázdna mu priniesol slobodu.

Tato programátor, mama analytička testovaní v IT – Marek Čatloš (42) mal prirodzene nalinkované, že z neho bude ajťák. Kódoval pre spoločnosti na Slovensku, v Rakúsku a Nemecku. A postupne zisťoval, že to nie je úplne to, čo chce robiť. Radšej mal interakciu s ľuďmi než pozeranie do stroja. Hral na gitaru, začal kvôli Claptonovi, teraz aj vystupuje s dvoma kapelami, Kavery hrajú claptonovky a Šiesty deň vlastné veci... Na vysokej škole strúhal aj fujary. Samouk. Práca s drevom ho veľmi bavila.

„Snažil som sa dostať do projektového manažmentu. Ale tam sme

sa skôr doťahovali so zákazníkmi o peniaze,“ spomína Marek. „Práve v tom období prišiel takzvaný agilný vývoj. Úplne iný princíp založený na odkrytých kartách a veľmi úzkej spolupráci medzi dodávateľom a zákazníkom. To mi veľmi vyhovovalo. Vrhol som sa do toho po hlave. Znamenalo to menej hádok, menej stresu, ľudskejšie pracovné prostredie.“

Hrnček šťastia

Od IT sa Marek stále viac posúval k ľuďom. Robil externého konzultanta pre rôzne firmy, ab-

solvoval psychoterapeutický výcvik a začal školiť manažérov v oblasti dobrej firemnej kultúry, rozbehol startup s prezentačným softvérom a popritom prevádzkoval čajovňu... S manželkou Lenkou zorganizovali v Brne Československú terapeutickú konferenciu, zameranú na výchovu a vzdelávanie.

O mesiac sa stala tragédia. Lenka sa utopila pri nehode. Marekovi zostali tri deti. A žiadna energia na ďalší ročník konferencie. Našťastie mal rozbehnutý konzultačný projekt, ktorý vedel sklbiť so starostlivosťou o deti. Keď po rokoch do jeho života vstúpila druhá man-

želka Peťa, bola zvedavá, čo to má v pivnici. „Ešte z čias čajovne tam zostal keramický kruh a pec, robili sme tam totiž kurzy,“ hovorí Marek. „Sadol som si za ten kruh, a už som sa od neho nepostavil.“ Z itečkára sa stal hrnčiar.

S keramikou začal pred dva a pol rokom. Učil sa z YouTube a na vlastných chybách. Točil, točil, točil. Bavilo ho to. Napriek ťažkostiam sa zlepšoval. „Spomenul som si na fujary, na to, aký nádherný pocit to bol, keď drevo prvýkrát vydalo zvuk. Rovnako ma fascinovala hlina. Keď som vyrobil hrnček, bol som veľmi šťastný.“

V jednom okamihu si povedal: okej, manažérov učím, ako sa čo najviac oslobodiť, tak to skúsím aj ja, stúpim do prázdna. Nebolo to jednoduché rozhodnutie. Cítil hlavne zodpovednosť za rodinu. Uživí sa? Bude môcť dať deťom všetko, čo potrebujú? Keďže už mal skúsenosti so startupmi, vedel, že ak sa hrnčiarstvu nebude venovať naplno, nerozbehne sa to. Vyrábala a skúšal, či sa jeho štýl ľuďom páči. S keramikou chodil na umelecké a lokálne trhy. Hrnčeky a misky sa predávali. To ho posmeľovalo pracovať ešte viac. Popri práci na kruhu ešte školiť manažérov a postupne získal istotu, že hoci konzultantský príjem to nebude, dokáže sa uživiť.

Neplatené minúty

Dielňu má Marek v suteréne svojho domu v Bratislave. Dva kruhy, dve pece, na policiach vytočené a vypálené šáločky, tanieriky, misky, vázy. Na niektoré ešte príde glazúra. Marek roztočí kruh a položí naň hrudu čiernej hlíny. Silou ju roztlačí, potom vyťahuje okraje. Za pár minút má hotovo. Šálka. Váza. Misa. Komplikovanejší je vraj čajník. Dnes znie v dielni hudba, Marek rád počúva aj podcasty a audioknihy. Hovorí, že ako remeselník sa najviac spolieha na Vianoce. Vtedy predá najviac výrobkov. Získa istotu do ťažších mesiacov. „Potvrdilo sa mi, že ako hrnčiar sa dokážem uživiť. Akurát musím veľa pracovať. Rozdiel medzi manažérskym a týmto svetom je, že každá minúta, kedy nevyrábam, je neplatená. Takže telefonáty, dohadovanie zákazky, marketing,

fotenie pre e-shop... Okrem toho som sa musel naučiť veľa nových vecí. Robiť so sociálnymi sieťami. Fotiť, baliť, prenášať keramiku, glazovať, skladovať. Je to veľmi široký záber činností. Ľudia sa ma často pýtajú, či mi nechýba intelektuálna práca. Ale aj z tohto hľadiska je moja práca celkom náročná. Takže nechýba.“

Dizajn mu vraj vždy išiel prirodzene. Je zameraný na tvary. Keramika má veľmi široký záber, môžete robiť od lustrov cez umývadlá a kachličky až po šálky čokoľvek. Možnosti sú neobmedzené. Marek vyskúšal všetko. Postupne si hľadal svoj štýl. V poslednom čase sa viac venuje šperkom a náušniciam z keramiky a porcelánu. Organizuje aj kurzy keramiky. „Pracujem oveľa viac ako predtým, ale nepríde mi to ako práca v pravom slova zmysle. Teším sa z toho. Hlavne keď môžem vyrábať a točiť na kruhu. Mám oveľa väčšiu slobodu. Chcem si dielňu držať v malom a mať ruky v hline. Vyrábať. To ma veľmi teší. Činnosti okolo toho – administratívu, balenie, zákazkovanie – už beriem ako robotu. Ale točenie je za odmenu.“

Neistota

Ručnú prácu vraj už ľudia vedia oceniť. Marek si však musí vybrať, kam ísť predávať. Jarmoky na hodoch a pri kolotočoch to určite nie sú. Tam ľudia hrnček za dvanásť eur nekúpia. Chodí skôr na trhy, kde zákazníci počítajú s hodnotou ručnej práce. Občas tam stretne manažérov, s ktorými kedysi pracoval. Ako reagujú, keď ho vidia s keramikou? „Sú to príjemné stretnutia. Zdá sa mi, že u nich tiež vidím túžbu vypadnúť z toho kolotoča a obdiv, že slobodne robím to, čo ma baví a naplňa, a dokážem sa tým uživiť. Jedna pani sa na vianočných trhoch až dojala: vraj keď vidí na mne, že sa to dá, je to pre ňu nádej, že jedného dňa to dokáže aj ona.“ Marek už z kurzov pre manažérov vie, že veľa ľudí nie je vnútorne spokojných a nájst pohodu a slobodu je ich nesplnený sen.

Na svojej ceste za vnútornou spokojnosťou potreboval najväčšiu odvahu na odchod zo stabilnej, dobre platenej práce. „Bol som na deti

sám. Chodili vtedy na súkromnú školu, čo nebol lacný špás. Rozmýšľal som, či si raz nebudem vyčítať, že som im nedal dobré vzdelanie alebo dosť materiálnych vecí. To bolo najťažšie. Z času na čas na mňa ešte príde neistota, či to zvládnem. Ale v žiadnom prípade neľutujem. Známi hovoria, že sa môžem kedykoľvek vrátiť k predchádzajúcej práci. Mám chuť žiť radšej takto slobodne.“

Marek netuší, či bude už navždy točiť na hrnčiarskom kruhu. Je vynaliezavý, láka ho všeličo. Keramika ho momentálne baví. No nedávno bol na kurze fúkania skla a nadchlo ho to. Už zisťuje, ako si na dvore postaviť pec. A bude môcť začať. Pri keramike experimentuje s farbami, skúša nové glazúry a ich kombinácie. Zistil, že na pozemku má dobrú kameninovú hlinu peknej žltkastej farby, ktorá znesie výpal pri vysokej teplote, tak si ju chce nakopať a pomlieť.

V kútiku duše

Už predtým si Marek uvedomil, aké dôležité je dobré pracovné prostredie a otvorená komunikácia. „Štatistiky hovoria, že ľudia väčšinou neodchádzajú z firiem, lebo sa im nepáči práca, ale kvôli vzťahom. Firmy naberajú motivovaných zamestnancov a po pár rokoch im odchádzajú nemotivovaní. Je veľa možností a techník, ako rozbehnúť komunikáciu, vybudovať dôveru a nastaviť dobré vzťahy. Táto oblasť má podľa mňa veľkú perspektívu.“

Hlavne mladší dbajú v dnešnej dobe viac ako staršia generácia na to, aby ich práca bavila. „Firmy sa jedujú, že ich ľudia neposlúchajú tak ako v minulosti a nechcú až toľko pracovať,“ tvrdí Marek. „Podľa mňa je to zdravý prístup. Forma klasických korporácií musí padnúť na nos. Časom sa nájde lepší, férovejší systém.“

Marek má ešte aj dnes niekde v sebe zašitú obavu, ako budú naňho reagovať ako na keramika. „Keď som sa predstavoval ako manažér, cítil som sa hrdý. Teraz sa niekedy v kútiku duše hanbím za to, že som len hrnčiar. Niekedy automaticky pridám: ale bývalý itečkár... Ale stáva sa to čoraz menej. A je to úplne zbytočné.“

Ostrovček slobody

  Jana Čavojská

Ak budeme všetci ticho, nič sa nezmení, hovorí Tomáš Bálint, ktorý kvôli kritike primátora Rimavskej Soboty prišiel o prácu aj podporu pre multižánrový festival.

sa nezmení,“ hovorí mladý muž, ktorý za svoju verejnú kritiku primátora Rimavskej Soboty a bývalého poslanca Národnej rady Jozefa Šimka (Sme rodina, kandidoval za LSNS) dostal výpoveď v Mestskom kultúrnom stredisku (MsKS). Za to, že nemlčal, získal vlani ocenenie Biela vrana.

Úspešní z regiónu

Keď študoval na Prvom slovenskom literárnom gymnáziu v Revúcej, myslel si, že bude novinárom. Zo žurnalistiky aj maturoval. Zaujímal ho politika a spoločenské dianie a presne o tom chcel písať. Preto si vybral politológiu na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Paradoxne, tam zistil, že kultúra a umenie ho naplňajú oveľa viac. „Keď som sa po skončení štúdia vrátil do Rimavskej Soboty, moje prvé kroky viedli do budovy MsKS,“ hovorí. „Šiel som sa opýtať, či by nebola nejaká možnosť zamestnať sa u nich. Zapísali si ma s tým, že ak bude, tak sa mi ozvú. A ozvali sa už o pár dní.“

Tomáš tam najprv pracoval cez projekty úradu práce, po pár rokoch dostal klasickú pracovnú zmluvu. „Boli sme tam štyria kultúrni manažéri. Každý mal na starosti inú časť programu. Ja som bol zameraný na vzdelávacie aktivity, aktivity pre mladých a nezávislú kultúru. Vzdelávacie aktivity v MsKS predtým neboli.“ Tomáš organizoval napríklad zábavno-vedomostnú kvízovú šou pre stredné školy, zameranú na zvyšovanie kultúrnej gramotnosti mladých ľudí, alebo konferenciu Konfereska na spôsob známych TEDx konferencií. Ako rečníkov pozýval ľudí z regiónu.

„Chceli sme dokázať mladým ľuďom, že aj odtiaľto pochádzajú významné osobnosti, ktoré mali rovnakú štartovaciu čiaru ako oni a niečo dokázali,“ rozpráva Tomáš. Na konferencii vystúpila napríklad spisovateľka Nicol Hochholczerová, autorka novely Táto izba sa nedá zjesť, ktorou otvorila veľmi vážnu tému sexuálneho zneužívania mladistvých, novinárka Lenka Varinská, diplomat Róbert Ondrejcsák, výtvarník Erik Šille, moderátor Ján Žgravčák, speváčka Zuzana Míkulcová či Robert Slovák, ktorý robil kontroverznú kampaň pre Divadlo Pavla Országha Hviezdoslava. Keďže Gemer už roky patrí k tým menej perspektívnym regiónom Slovenska,

nepochybne sú príbehy úspešných rodákov pre tínedžerov veľkým motivačným faktorom.

Nepodpísaná dotácia

Tomáš sa niekoľkokrát kriticky v médiách vyjadril voči primátorovi Rimavskej Soboty Jozefovi Šimkovi. Považoval to skôr za konštruktívnu kritiku. Vedenie mesta nesympatizovalo s niektorými jeho aktivitami. Primátor tlačil na riaditeľku MsKS, aby Tomáša prepustila. Ustála to, no sama musela nakoniec zo svojej pozície odísť. Nepodpísal ani dotáciu na multižánrový festival Fraj. „Komisia kultúry a školstva nám ju schválila a odsúhlasilo ju mestské zastupiteľstvo,“ vysvetľuje Tomáš. „Chýbal len podpis primátora. Rozhodol sa, že ju nepodpíše. Festival na zastupiteľstve dehonestoval a klamlivo uvádzal nízky počet návštevníkov. Vyjadril sa, že na Fraj chodia dvaja – traja ľudia a že je to nič neriešiacia akcia. My si, naopak, myslíme, že festival sa snaží otvárať rôzne dôležité celospoločenské a lokálne témy. Žiadna iná platforma v meste to nerobí.“

Išlo o 2 500 eur. Z pohľadu veľkých festivalov je to možno pomerne malá suma, no v rozpočte organizátorov Fraju to bola citeľná položka. Zrazu im chýbali napríklad financie na pokrytie nákladov na ubytovanie účinkujúcich. „Oficiálnym organizátorom festivalu bolo MsKS, no podieľalo sa na ňom desať – pätnásť mladých ľudí, dobrovoľníkov, ktorí majú radi svoje mesto a chcú preň niečo pozitívne vytvoriť,“ pokračuje Tomáš. Aby táto snaha nevyšla nazmar a festival sa mohol uskutočniť, zorganizovali crowdfundingovú kampaň. Potrebnú sumu sa im podarilo vyzbierať za 24 hodín. V priebehu celej kampane získali viac ako dvojnásobok celej sumy. „To nás dojalo. Dostali sme aj veľkú morálnu podporu. Motivovala nás, aby sme urobili ten najlepší ročník festivalu.“

Rozdielne hodnoty

Ten sa nakoniec konal v priestoroch historickej budovy Čierny orol na Hlavnom námestí. Tá patrí Banskobystrickému samosprávnemu kraju a spravuje ho Stredná odborná škola obchodu a služieb. Festivalu poskytuje priestory bezplatne.

Čo môže vedeniu mesta prekážať na takomto festivale? Tomáš hovorí, že na tú otázku doteraz nepozná odpoveď. „Myslím si, že vo veľkej miere nešlo o festival, ale o moju osobu. Že to bola nejaká forma trestu, pomsty za moje vyjadrenia voči primátorovi. Z môjho pohľadu však neboli vôbec ostré a aj z viacerých strán som počul, že kritika sa im zdala mierna a konštruktívna. Nemyslel som ju nejako zle a nečakal som, že odozva pána primátora bude takáto konfrontačná. Ale samotný festival je svojím hodnotovým nastavením protipólom voči tomu, čomu pán primátor verí a čo zdieľa na sociálnych sieťach. Úplne otvorene a verejne tam komunikuje svoje proruské, proorbánovské a homofóbne postoje. Naopak, my vyznávame hodnoty slobody, demokracie a tolerancie. On ich nazýva kaviarenskou kultúrou, ktorú v meste nechce.“

Medzi mestskými poslancami má momentálne väčšinu poslanecký klub Alternatíva a ten sa veľmi ostro vyhradil voči ďalšiemu podujatiu, ktoré Tomáš a jeho spolupracovníci plánovali. Išlo o celoslovenskú iniciatívu Slovenská Tepláreň. Riadením MsKS bola medzitým dočasne poverená nová riaditeľka. Tá po desiatich dňoch vo funkcii Tomáša prepustila.

Počas trojmesačnej výpovednej doby ešte zorganizoval cyklus kon-

certov alternatívnej hudby či festival Fraj. Potom robil koordinátora dobrovoľníkov festivalu Divadelná Nitra a v októbri sa bol prihlásiť na úrad práce. Popritom rozbieha projekt centra nezávislej kultúry Citadela, v rámci ktorého by si našli priestor aj podujatia, ktoré sa snažil vytvárať ešte ako pracovník MsKS. „V kontexte celoslovenského diania a povolebného vývoja budú takéto ostrovy pozitívnej deviácie potrebné,“ myslí si. „Verím, že z komunity, ktorá sa okolo centra vytvorí, sa vyprofilujú aj budúci lídri tohto mesta. Lebo obrovský problém sú ľudia, ktorí ho v súčasnosti ovládajú.“

Pevnosť nezávislej kultúry

Hoci nejde o život, vytvárať hodnotový protipól voči predstaviteľom malého mesta, ako je Rimavská Sobota, určite nie je príjemné. Mnohí by sa po Tomášovej skúsenosti rozhodli odtiaľ odísť a budovať si budúcnosť v priateľskejšom ovzduší. On nie. „Nechcem zo seba robiť hrdinu a tváriť sa, že to na mňa nijako nevplyva. Samozrejme, že to bolo náročné. Prvé myšlienky po výpovedi boli odísť. Lebo všetko, o čo som sa roky snažil, bolo zbytočné a nikam to nevedlo. MsKS totiž nechcelo pokračovať v podujatiach, ktoré som vymyslel. Tá prvotná emócia frustrácie bola asi prirodzená. Potom som

dospel k presvedčeniu, že odchodom by som ničomu nepomohol. Na tomto meste mi stále záleží. Mám tu rodinu, priateľov, priateľky, verím tomu, že mesto má veľký potenciál. Ak by som odišiel, oslabil by som komunitu demokraticky zmýšľajúcich ľudí. Tak som si povedal, že zostanem a pokúsim sa niečo zmeniť.“

Telefonát o nominácii na ocenenie Biela vrana znamenal v tejto situácii pre Tomáša obrovskú podporu. „Na druhej strane som zápasil s otázkou, či si to práve ja zaslúžim. Či spomedzi stoviek príbehov som práve ja tým, kto by mal cenu dostať. Predchádzajúcich laureátov si veľmi vážim a v ich spoločnosti som sa zo začiatku cítil nepatrične,“ hovorí Tomáš skromne. Vďaka oceneniu získal jeho príbeh veľkú pozornosť a on má množstvo kontaktov ochotných pomôcť mu pri budovaní Citadely.

Citadela preto, lebo to boli pevnosti, posledné miesta odporu voči nepriateľovi. Do nich sa utiekali obyvatelia miest, keď bolo všetko ostatné stratené. Pre Tomáša to je dobrá paralela s jeho mestom, ovládaným jedným názorovým prúdom a hodnotovým smerom. „Náš ostrovček pozitívnej deviácie má brániť hodnoty demokracie, tolerancie a slobody. Sám pre seba si hovorím, že to nebude centrum, ale pevnosť nezávislej kultúry.“

S chladnou hlavou

Mária Múhl

Mária Múhl, archív HaZZ Bratislava

Slovenskí hasiči pomáhali hasiť požiare v Grécku. Plamene boli vpravo, vľavo, pred nimi, a za chrbtom mali more.

„Pozeral som sa na jeden požiar, otočil som sa o 180 stupňov a oheň zatiaľ dokázal preskočiť o niekoľko sto metrov za mňa. Takú silu som videl prvýkrát v živote,“ opisuje rozsiahle požiare v Grécku kapitán Jozef Húšek, veliteľ hasičskej stanice v Bratislave, ktorý velil aj viacerým zahraničným výjazdom. Priblížiť sa na kontakt k plameňom je preňho vraj normálne. Hoci bežný človek by zrejme zhodnotil, že je to už za čiarou. „Keď ideme do horiaceho bytu, nevieme, čo nás vo vnútri čaká. Všade je dym, postupujeme vo dvojiciach, druhý sa drží kolegu za rameno. Prioritou je najst ľudí. Prieskum sa robí kolenačky a viditeľnosť je takmer nulová. Cítite len teplo, ktoré krok od kroku zvyšuje svoju intenzitu. Ľudia v zadymenom byte často stratia vedomie.“

Po ich záchrane hľadáme zdroj požiaru. Zaujíma nás, čo ešte môže horieť, čo je vo vnútri, či sú tam napríklad tlakové nádoby, ako odrezat oheň a či mám dostatok vody.“

Na horúcom ostrove

Stromy horia ako zápalky. Všade je dym, ledva vidieť štvrté hasičské auto v kolóne. V Grécku sú požiare oveľa dynamickejšie ako u nás. Šíria sa niekoľkonásobne rýchlejšie, borovice sú nasiaknuté živicom. Do toho fúka vietor a teplota vzduchu je takmer päťdesiat stupňov.

„To sa nedá ani predstaviť, kým to človek nevidí na vlastné oči. Na ostrove Rhodos sme boli v situácii, že sme mali plamene vpravo, vľavo, požiar bol pred nami a za chrbtom sme mali

more. Navyše sme kryli ešte aj dedinu. Boli sme pripravení na to, že technika zahučí a my skončíme v mori. Vtedy už nehasíte, ale bránite sa. To sú situácie, v ktorých môže padnúť aj rozhodnutie „preč odtiaľ“. Našťastie zafungovala príroda a otočil sa vietor. To zmenilo front požiaru,“ hovorí o poslednom zásahu pri masívnych požiaroch v lete 2023 veliteľ skupiny západ – modulu pozemného hasenia požiarov v prírodnom prostredí s využitím vozidiel Jozef Húšek.

Veľké požiare zasahovali stále viac územia. Slovenskí hasiči sa po príchode do Grécka presúvali po zemi a trajektom ešte ďalších 24 hodín. Prvých päť dní zasahovali na Rhodose. Keď požiar dostali pod kontrolu, prešli do najviac postihutej oblasti pri meste Alexandrupoli neďaleko hranice s Tureckom. Na mieste

bolo niekoľko medzinárodných tímov. Spolu viac ako šesťsto hasičov. Všetci potrebovali na boj s plameňmi vodu, ale hydrantová sieť nestíhala. Slanú vodu nemohli použiť kvôli čerpadlám. „Tak sme oslovili rezorty a začali sme čerpať vodu z bazénov. Mali ich celkom veľké,“ spomína Jozef.

Sebestační

Slovenskí hasiči patria aj vďaka pozemnej výbave medzi jeden z top tímov v Európe. Keď štartujú hasiť do krajiny, ktorá požiadala o medzinárodnú pomoc, zide sa špeciálny tím, čiže modul poskladaný z celého Slovenska. „Na stretnutí sa dozvieme všetky potrebné informácie, naložíme zásoby, palivo, vodu. Ďalšie spresňujúce informácie dostávame počas cesty. Deklarujeme sedem dní sebestačnosti. Okrem paliva nepotrebuje od hostiteľskej krajiny nič. Vieme sa kdekoľvek ubytovať a postarať sa o seba. S našou technikou môžeme ísť maximálnou rýchlosťou 85 kilometrov za hodinu. Ísť takto 1 500 kilometrov je zážitok. V krajinách, cez ktoré prechádzame, máme dohodnutý policajný sprievod. Je to pre nás jednoduchšie. Plánujeme si trasu, čerpacie stanice. Keď niekde zastaví natankovať pätnásť hasičských áut, majú z nás radosť,“ usmieva sa hasič.

Po príchode do zasiahnutej oblasti dostanú hasiči styčného dôstojníka. Ten má na starosti komunikáciu s tímom. Keď si večer ľhajú spať, väčšinou netušia, kam v skorých ranných hodinách pôjdu. V noci naši hasiči nehasia. Ráno urobia miestni velitelia prieskum lietadlami či dronmi a potom rozdeľujú miesta zahraničným. „Pri mojom prvom zásahu pred takmer tromi rokmi sme naozaj nevedeli, do čoho ideme. Navníмали sme správne požiaru, pozorovali počasie, terén. Bolo prekvapujúce, akou silou a rýchlosťou sa oheň šíril. Boli sme dobre pripravení. Máme výbornú techniku s perfektnou prejazdnosťou aj v náročnom teréne. Mali sme tri autá s objemom 21 kubíkov vody a ďalšie menšie cisterny.“ Na porovnanie, bežné hasičské autá majú v cisterne 2-3 kubíky. S výbavou takmer 100 kubíkov dokážu naši hasiči vytvoriť poriadnu hasiacu líniu.

Dostať sa do hasičského zboru si nevyžaduje špeciálne odborné vzdelanie. Stačí maturita. A prejsť fyzickými testami, zdravotnou prehliadkou,

pohovorom a psychotestami. Po prijatí je kandidát pol roka vo výcviku, kde velitelia sledujú jeho osobnostné predpoklady na zvládnutie tejto práce. „Netreba byť extrémne fyzicky zdatný. Ak to človek nemá dobre uložené v hlave, nemôže u nás pracovať. Veliteľ čaty zhodnotí po skúšobnej dobe, či človeka berieme, alebo posielame preč,“ vysvetľuje Jozef.

Posunuté hranice

Zahraničné výjazdy kolektív stmelia. „Čata je jedna veľká súdržná rodina. Tu neexistujú intrigy, sme kamaráti, ktorí sa navštevujú a pomáhajú si. U nás na stanici v Petržalke je to spolu 21 ľudí. Veliteľ, dvaja velitelia družstiev a samotní hasiči. Máme tri takéto čaty a každá slúži 24 hodín. Samozrejme, v čase pohotovosti ideme do práce kedykoľvek.“

Počas bežnej služby hasiči nesedia na stoličke a nečakajú, kým zazvoní telefón. Stále sa zdokonaľujú v technike hasenia rôznych druhov požiarov, majú výcvik, samoštúdium, robia údržbu techniky. Hranice rizika majú rozhodne posunuté ďalej ako bežný človek. „Ja by som odvahu hasiča prirovnal ku zdravému rozumu. Každý racionálne uvažujúci hasič vie zhodnotiť, či sa oplatí vojsť do horiaceho bytu a či z neho vyjde naspäť. Vrháť sa strmhlav do požiaru vo finálnej tretej či štvrtej fáze je nezmysel. Každý musí poznať svoje telo a jeho limity,“ hovorí veliteľ. „Niekedy sa stane, že pálava začne deformovať prilbu. Bublínky sa nám občas dostanú na uši a máme ich trošku popálené. Sme však na to cvičení. Dôležité je vedieť, kedy odísť. Každý z nás balansuje na hranici svojich limitov. Ak hasič nemá dobre načítané vlastné telo, môže sa stať, že bude potrebovať pomoc kolegu na ceste von, že to už sám nezvládne.“

Náročné sú napríklad dopravné nehody autobusov, kde je naraz veľa zranených, kričiacich ľudí. „A zranené malé deti. To dá zabráť každému z nás. Po takých zásahoch nám pomáhajú teambuildingy. Tam sa stmeluje kolektív, vyrovnávame sa, padajú hranice medzi hodnotami.“ Vyhodnocujú situáciu, rozoberajú, čo sa dalo urobiť inak. Ak treba, je k dispozícii psychológ. „Ja fungujem tak, že keď odchádzam zo stanice, zatvorím dvere a všetko zostáva tu,“ tvrdí Jozef. „Domov si to nenesím.“

Dáša Kinik

Keď nás smrť rozdelí

 Dagmar Gurová Archív Dášy Kinik, Mária Mühl

Smútenie po strate blízkeho vyvoláva silné pocity, s ktorými nikto nemusí ostať osamote. Pomôžu liečivé stretnutia s ľuďmi, ktorí zažili to isté, alebo kniha, ktorú si každý dotvorí podľa seba.

Kostýmovej výtvarníčke a maliarke Dášy Kinik pred rokom zomrel otec. Na Štedrý deň, doma, obklopený najbližšími. „Do poslednej chvíle sme ho držali za ruky. Bolo to ťažké, no omnoho priateľnejšie. Dalo nám to aj pocit sily a odvahy.“

Túto stratu vnímala úplne inak, ako keď nejaký čas predtým prišla o starého otca. Jeho smrť, o ktorej sa dozvedela sprostredkovane, cez telefonát z nemocnice, prežívala veľmi ťaživo.

„Pri otcovi som si uvedomila, že čím vzdialenejší sme od smrti, tým väčší strach naháňa. Čím viac ju poznáme osobne, tým menej šokuje.“

Otcov skon napriek smútku vnímala aj ako dar, ktorý jej ukázal smrť v inom uhle. Svoju skúsenosť chcela posunúť ďalším. Onedlho vyjde jej kniha Každý deň k nám chodí život, ktorá môže ľudí sprevádzať pri smútení po strate blízkych. „Chcela som, aby v nej bol otláčený pocit z môjho zážitku, aby to bolo osobné.“

Vždy iný príbeh

Dáša Kinik využila svoje skúsenosti s arteterapiou. Aj vďaka jej ilustráciám kniha pôsobí ako čarovná krajina, v ktorej sa možno stretnúť so svojím blízkym, ale aj so sebou samým. Zároveň vytvára bezpečný priestor. Čítavo povzbudzuje vyplakať sa, dostať zo seba hnev, smútok, temnotu. Má niekoľko častí. Prelínajú sa s fázami smútenia. Každý si ju dotvára sám. Odpovedá na otázky, ktoré ho sprevádzajú procesom smútenia, a vytvára tak nezameniteľný, osobný príbeh.

V prvej polovici sa venuje emóciám. „Dáva priestor na plač a trúchlenie. Presne toľko, koľko kto potrebuje,“ hovorí autorka. „Môžem si tam odpovedať na to, čo ma hnevá. Prečo som nešťastná alebo cítim beznádej.“ Kniha uistuje, že

akékoľvek pocity sú v poriadku a majú ich aj iní. Vyrovnáť sa s nimi trvá individuálne. Vždy možno preskočiť otázku, ktorá momentálne pôsobí príliš ťaživo.

„Druhá polovica je o tom, čím naplniť prázdno, ktoré v nás ostane po rozlúčke s blízkym,“ opisuje Dáša a ponúka, aby sme ho vystlali peknými, milými, úsmevnými spomienkami na spoločné chvíle.

V závere je priestor na premýšľanie o sebe. „Pri písaní knihy si uvedomujem, že raz takto bude ktosi písať o mne. Začínam myšlienkami na blízkeho, ktorého som stratila, a končím sebou – môžem sa zamyslieť nad tým, aká som, ako sa cítim, aký chcem odtiaľ žiť život. Je to príležitosť pridať k spomienkam vlastné nové zážitky.“

Kniha pri smútení a lúčení nepodáva žiadne náboženstvo. Dáša Kinik ju písala z pohľadu, že nás niečo presahuje, ale verí, že bude fungovať aj pre ľudí s opačným názorom.

Kolobeh života

„Je veľmi uzdravujúce a oslobodzujúce, keď sa smrť zmení z najväčšieho strašiaka na to, že ju prijímam, že je v poriadku zomrieť,“ hovorí smútková poradkyňa Jana Pitková. Pred rokmi jej život zásadne zmenila náhla strata viacerých členov rodiny, s ktorou sa vyrovnávala dlho a zložito. Chcela pomôcť iným v podobnej situácii. Preto spolu s Máriou Demitrovou a s podporou Ligy za duševné zdravie založila združenie Kolobeh života – podpornú sieť pre ľudí po strate blízkeho. Liečivý proces v nej vedú predovšetkým tí, ktorých spája skúsenosť so smrťou partnera, dieťaťa či rodiča. Ich mottom je „Nájdí silu prijať a dôvod žiť ďalej“.

Všetko vzniklo prirodzene. „Na začiatku to bola len naša skúsenosť. Cez svoje príbehy sme mohli poskytovať

radu,“ hovorí Jana Pitková. Neskôr v Čechách získala kvalifikáciu poradkyne pre pozostalých, ktorá tam spolu so sprievodcom, sprievodkyňou umierajúcich patrí k oficiálnym profesiám. U nás to tak ešte nie je.

V Kolobehu života vnímali ako najviac ohrozenú skupinu mladých ovdovelých žien a mužov. Mnohí stratili partnera alebo partnerku v čase, keď sa starali o malé deti. Popri smútení museli riešiť veľa praktických problémov. Cítili sa zranení, osamelí, zúfalí a bezmocní. Nemali sa s kým porozprávať o tom, čo prežívajú. Okolie nevedelo, ako na ich stratu reagovať.

Pred ôsmimi rokmi práve preto vznikla online podporná skupina Keď smrť rozdelí lásku príliš zavčasu. Založila a dodnes ju spravuje Jana Makarová, ktorej tragicky zomrel manžel vo veku 35 rokov.

„Je to veľmi slobodné,“ opisuje, ako fungujú. „Nieкто sa potrebuje vyrozprávať, iný len ticho pozoruje.“ Za tie roky v skupine vznikli silné vzťahy. „Mám najbližšie priateľky, ktoré prišli o manželov v podobnom čase ako ja.“ Žijú v rôznych častiach Slovenska, jedna až v Poľsku, no stretávajú sa aj offline.

Všetko je dovolené

Podobne to majú aj ďalší členovia. Väčšinou sú v kontakte cez internet, ale štyrikrát do roka sa schádzajú na liečivých pobytoch Kolobehu života. Niektorých od smrti partnerky, partnera delí pár týždňov, iných už celé roky. Stretávajú sa tam muži, ktorým manželky zomreli pri pôrode. Ženy, ktorých smrť partnera zastihla v tehotenstve alebo na materskej dovolenke. „Človek má pocit, že v tom nie je sám,“ opisuje Jana Makarová.

Navzájom sa povzbudzujú, pomáhajú si v prežívaní straty, ale aj v prak-

NOTA BENE

02 2024

Téma

28

Jana Pitková

tických záležitostiach. Vymieňajú si oblečenie pre deti, posúvajú kočíky. Smrť spojila ľudí rôznych profesií, ktorí ostatným pomáhajú aj svojimi odbornými znalosťami.

Všetko je veľmi spontánne. „Časom som pochopila, že čím slobodnejšie to je, tým lepšie,“ vysvetľuje Jana Pitková, ktorá stretnutia organizuje. „Nemáme žiadne povinnosti ani skupinové terapie. Spolu sa smežeme, plačeme, jeme. Nič nie je zakázané.“

Medzi svojimi

Prirodzený kontakt ľudí v rôznej fáze smútenia pôsobí ako jeho urýchľovač. Posúva ich ďalej do života. Niekomu pomôže zvládnuť ďalší deň. Inému otvoriť sa novému vzťahu. „Každého rešpektujeme,“ hovorí Jana Pitková. „Ak ostáva zamrznutý v nejakej fáze smútenia, nenútime ho k zmene. Veríme, že príde ten správny čas, keď sa sám pohne. Veľkú rolu v tom procese hrajú príbehy, s ktorými sa tu môže konfrontovať.“

Jana Makarová roky cítila intenzívny smútok, ale stretnutia ju vždy

nabíli energiou, z ktorej čerpala celé mesiace. Podobne to vníma Silvia Migová, ktorá pod Kolobehom života spravuje online Podpornú skupinu smútiacich rodičov. V bežné dni, keď sa rodičia nemôžu stretnúť osobne, je im naporúdzí priestor online. Navzájom sa podporujú v náročných chvíľach, ako sú narodeniny ich zosnulých detí, sviatky, prvé Vianoce. „Voláme si, píšeme. Dávame si vedieť, že sme tu a rozumieme, aké je to ťažké.“ Silvia sa so svojím smútkom vyrovnáva aj tým, že pomáha iným. „Snažím sa ozvať rodičom, ktorí tragicky prišli o dieťa. Nie každý chce pomoc hneď. Nieкто sa pridá časom, inému to dobre padne okamžite.“

Keď Martine Damé náhle zomrela mama, nemala v okolí nikoho, kto by prešiel niečím podobným. Pod Kolobehom života založila tretiu online podpornú skupinu – Cesta životom po strate rodiča. Pandémia covidu spôsobila, že ľudí, ktorým náhle zomrel rodič, je veľa. V skupine môžu zdieľať, čo by svojim blízkym povedali, keby na to ešte mali šancu.

Podporné skupiny a víkendové pobyty Kolobehu života prepájajú stovky dospelých. „Na našich stretnutiach býva aj veľa malých detí, ktoré sa k nám dostali cez tragédie,“ dodáva Jana Pitková. Pre tie väčšie robia tábory. Ich súčasťou je šantenie v bazéne. „Je to neuveriteľne terapeutické. Vo vode sa smutné dieťa mení na veselé.“

Smútok aj smiech

Spojenie smiechu so smútením sa môže zdať nemožné, ale presne to sa deje. Momenty sklúčenosti sa striedajú s humorom, aký môžu zdieľať len ľudia, ktorí prišli o najbližších. Jana Pitková spomína na mladú ženu schúlenú v kúte. „Ponúkla som jej, či nechce ísť niekam, kde je pokoj. Odpovedala otázkou, že kedy sa už aj ona dokáže takto smiať.“ Keby sa tam zabával nieкто, kto neprešiel podobnou stratou, pravdepodobne by to v nej vzbudilo úplne iné pocity. „V duchu by mu možno vyčítala, ako sa môže smiať, keď sa jej stalo čosi také hrozné. No takto, medzi svojimi, to bolo liečivé.“

NOTA BENE

02 2024

Reportáž

29

Bašavel v kuchyni

 Mária Múhl

*Šak my sme cigáni, kto by kupoval naše knižky...
Rómsky žiak ani netušil, ako sa mýli. Kniha receptov
ešte len vyšla a už potrebuje dotlač.*

Je streda poobede a s desiatimi deťmi idem robiť palacinky. Niektorí sa na začiatku prekrikujú, behajú. Pančelka Dianka, ako Dianu Brocku Jakubíkovú familiárne na škole volajú, ich dokáže rýchlo utíšiť. Sústredene počúvajú. „V škole máme tri pravidlá. Držíme spolu. Počúvame sa. Správame sa slušne. Tvorili sme ich spolu s deťmi a majú ich dobre vysvetlené. Keď sa počúvame, je to aktívne, predsta-

vujem si, čo mi ten druhý hovorí,“ ozrejmuje pravidlá mladá učiteľka. Zaviedla ich najskôr len vo svojej triede, ale postupne sa z toho stali školské pravidlá.

Jedine Roman má stále chuť vykrikovať a behať okolo spolužiakov. Po treťom upozornení ho Diana vyzve na férovku. „To je osobný rozhovor jeden na jedného. Povieme si o správaní, čo cítil on, keď sa nevhodne správval, ako sa mohli

pritom cítiť spolužiaci.“ Roman sa potichu vráti ku spolužiakom. Dnes si deti samé rozdeľujú úlohy. Kto bude krájať ovocie, kto miešať cesto, prilievať mlieko či robiť šľahačku. Pracujú v skupinkách. Svedomito, pretože výsledok je o spolupráci. „Najradšej mám spoločné stolovanie. Je to akoby oslava života. Keď na niečom pracujeme, je dôležité zastaviť sa, ohliadnuť sa, čo sme urobili. Zároveň je to

priestor na zlepšenie i potešenie,“ vysvetľuje mi pani učiteľka.

Z práva na základku

Diana Brocka Jakubíková vyštudovala právo na Univerzite Komenského v Bratislave. Už počas školy sa venovala vzdelávaniu ľudí bez domova či deťom z rôznych sociálnych prostredí. Nemala však chuť písať vyhlášky na ministerstve a rozhodovať od stola o potrebách ľudí, ktorých ani poriadne nepozná. Rozhodla sa ísť do terénu. Do školy neďaleko Nitry sa pred tromi rokmi dostala vďaka programu Teach. Ten sa zameriava na skvalitnenie školstva a na deti z marginalizovaných skupín.

Diana chcela v praxi zistiť, čo potrebujú deti, učitelia, školy, inštitúcie. Podmienky mala len dve: učiť v malej škole na západnom Slovensku. „Dražovce si vybrali mňa. Je to noblesná dedinka. My učiteľia máme krásne vzťahy i podporu zo strany vedenia.“

Prvý rok dostala ako triedna hneď deviatakov. „Bola to skúška ohňom. Väčšinou sú tu rómske deti. Majú silný temperament. Keď som prišla do triedy, bola som menšia od niektorých svojich žiakov. Hovorili mi, že vy ste taká milá, pekná, príliš dobrá na nás. Na nás musíte byť poriadne prísna. Dávali mi dva mesiace. Dnes som tu už dlhšie ako oni. Tuším som túto stávkku vyhrala,“ smeje sa Diana.

Vzácný porcelán

Nebolo to ideálne od začiatku. Po dvoch dňoch v novej práci si v aute cestou domov aj poplakala. Rozmýšľala, ako si získa ich rešpekt. Po týždni pochopila, že najskôr ju musia rešpektovať rodičia detí. Začala chodiť za nimi domov. „Videli vo mne skôr svoju dcéru ako učiteľku. Trvalo, kým som si získala ich dôveru. Mám jedného veľmi impulzívneho žiaka. Hneď pokrčí papier, keď dostane úlohy na vy počítanie. Na konci hodiny teraz všetko vypočíta a papier vyrovná. Potrebuje si urobiť dychové cvičenie, ktoré sme sa naučili. Začalo mu to pomáhať aj doma. Moja kredibilita u rodičov rástla. Iná mama mi zas hovorila, že aj ona nerada

chodila do školy, tak dcéra si môže zostať doma, keď chce. Teraz, keď k nim prídem, vyťahuje porcelán z najvyššej poličky. Som poctená. Vždy to fotím manželovi, že mu to musím ukázať. Ona je zas poctená, keď vidí moju úprimnú radosť.“

Optimisticky naladená Diana dnes učí matematiku, informatiku a druhý rok je triedna učiteľka šiestakom. Prvý rok si okrem učenia mala vybrať krúžok, ktorý bude viesť. „Urobila som si prieskum. Milujem prieskumy! A vyšlo mi, že takmer sto percent detí chcelo variť. Netušila som, do čoho idem. Keby som vedela, že je to pravidelný infarktový stav na hodinku raz do týždňa, tak neviem, či by som mala dosť odvahy pustiť sa do toho.“ Začiatky boli veľmi chaotické. Prvý polrok sa učili, že nôž sa drží čepeľou nadol či ako si pripraviť nákupný zoznam. „Na hodinách končili paradajky vo vlasoch a šľahačka na strope. Školník doteraz netuší, koľko palacíniek je za sporákom!“

Rozhovory nad hrncami

Postupne sa to utriaslo. Na krúžok chodieval pravidelne asi šesť detí. Šiestaci a ôsmaci. Spoločne sa učia recepty, spoznávajú nové chute. Deti priniesli niekoľko róm-skych jedál ako bokoja, pharado chumel či ľahaná retěžka. Učiteľka ich na oplátku učí robiť indický dhál či vegetariánske sushi. „Mám rada, keď je to komornejšie. Veľa sa pri varení rozprávame, otvárame témy, na ktoré nie je čas pomedzi riešenie lineárnych rovníc. Počas rozhovorov v kuchyni ideme do hĺbky. Bavíme sa o emóciách, pohľade na život. Niekedy ich len tak pozorujem. Na začiatku hovorili, že načo sa budem učiť, keď zajtra aj tak umriem. Dnes v otvorenej nálade vedia povedať, že chcem byť kuchár a chcem žiť v Amerike. Jedna žiačka ma prekvapila, keď som zistila, že má naplánované, kedy si bude robiť autoškolu, kúpi byt, presťahuje sa. Predtým mali problém zamyslieť sa nad budúcnosťou.“

Počas mojej krátkej návštevy vidieť, že žiaci majú svoju pani učiteľku veľmi radi, vzájomne si dôverujú a prirodzene sa rešpektujú. Bez kriku, vyhrážok či zneužívania sily autority. „Raz som prišla do

triedy a deti boli v kruhu. Učíme sa totiž, že keď sa stane veľký konflikt, ideme do kruhu a snažíme sa to vydiskutovať. Teraz si ho urobili z vlastnej iniciatívy a jeden žiak mi hovorí: Pani učiteľka, strašne sme sa chceli pobiť, ale že strašne! Ale sme si povedali, že si to radšej vydiskudikujeme na tom kruhu. Vydiskudikujeme, radi pretvárajú slová, ktoré používam. Vtedy som si uvedomila tie malé pokroky, ktoré každý deň spolu zažívame.“ V škole veľa pracujú s emóciami, Diana zmenila prostredie v triede. Spoločne sa starajú o rastliny a separujú odpad. Učiteľka žiakom ukazuje, že majú právo na sny.

S pančelkou Diankou sa im podaril jeden ozajstný. Bašavel v kuchyni. „Na hodinách sme si zapisovali recepty a dievčatá raz prišli s nápadom, že by to bolo krásne – mať ozajstnú knihu. Hrubú a so zlatým písmom! Chlapci ich hneď zahriakli. Veľmi ma zaboľelo, že si nedovolili a neodvážili sa o tom vôbec snívať. Nikdy nezažili úspech a videla som ich nízku sebadôveru. To, čo som pri ich debate cítila, nebola bolesť, ale hnev. Vďaka nemu som sa odvážila. Zapisahala som sa, že to dáme. Netušila som, ako sa robí kniha. Ďalší týždeň sme si dali míting. Hovorili sme o tom, čo chceme knihou dosiahnuť a pre koho bude. Prvý komentár bol: nadpis musí byť zlatým nápisom. Netrápil ich počet strán ani obsah,“ s úsmevom spomína nevšedná pančelka.

Ozajstná kniha

Na knihe Bašavel v kuchyni pracovalo päť žiakov. Dominika, Kristián, Roman, Baruška, Kiara. Mnohé recepty písali deti a knihu sa učili zalamovať v programe Canva. „Keď je bokoja hotová, z jednej strany, pretočíme ju vidličkou na druhú stranu. Budeme vidieť, keď bude hotová. Normálne sa pozriete a vidíte,“ znie jeden textov od Kiary. Deti si cibrili kreativitu i vizuálne čítanie. Baruška vytvorila ilustráciu a farebnú kombináciu na vnútorne obálke. Diana Brocka Jakubíková pomohla objaviť každému dieťaťu jeho talent a ten potom preniesli do reálnej knihy. Rozdelili ju na šesť kapitol. Odzrkadľu-

je, o čom sa rozprávajú v kuchyni počas varenia. Príprava, Odvaha, Inakosť, Cesta, Oslava, Na neskôr. Recepty dopĺňajú krátke rozhovory detí a vnútorné postrehy Diany.

Dva mesiace pred odchodom diela do tlačiarne začala škola nečakane prerábať priestory. Medzi nimi aj kuchyňu. „Mala som chuť to vzdať, chýbala nám posledná kapitola. Stretla som sa s deťmi a bolo mi do plaču. Ukázala som im svoje emócie. Videli, že som smutná. Povedali: Pančelka, toto je presne tá situácia, kedy to odložíme na neskôr. Dostala som od nich PéDé-Péčko. Povinnú dávku pokory. Žiaci ma učili. Jedna z tém je dôležitosť dokázať veci odložiť, a neskôr sa k nim vrátiť. V tom čase som totiž mala končiť aj v škole v rámci dvojročného programu Teach. Nakoniec aj vďaka nedokončenej knihe a môjmu sľubu učím naďalej,“ opisuje Diana jeden z rozhodujúcich momentov.

Plánovala päťdesiat výtlačkov knihy. Nakoniec ich bolo tristo. Vďaka širokej podpore od priateľov i zo sociálnych sietí a verejnej zbierke. „Dnes plánujeme dotlačiť. Chceme, aby sa kniha dostala ku každému, kto má o ňu záujem.“

Do tlačiarne zobrala Diana so sebou tri deti. „Ani sme nedýchali. Nemohli sme veriť, že je to fakt pravda. Ani rodičom som to doma nepovedal! Mne tak búšilo srdce,“ predbiehajú sa medzi sebou Kristián, Kiara i Roman pri rozprávaní dojmov. „V zborovni mi tesne pred vydaním knihy kolegyňa hovorila: A ty vieš, čo si urobila pre tie deťká? Ty si im možno práve zmenila život!“

Viac takýchto Dianiek do našich škôl!

- 1 Diane z prieskumu vyšlo, že takmer 100 % detí sa chce učiť variť. Preto vedie krúžok varenia.
- 2 Dianu Brocka Jakubíkovú (na fotke dvíha bielu nádobu) oslovujú jej žiaci familiárne "pančelka Dianka".
- 3 Výsledok varenia je o spolupráci.
- 4 Deti si mysleli, že ich knihu by nikto nechcel, pretože sú Rómovia. Nakoniec musia robiť dotlač.

Poľsko sa nesklonilo

Juraj Červenka

Institut pamjeci narodowej

Druhá svetová vojna sa začala 1. septembra 1939 nemeckým útokom na Poľsko. Nemecká mašinéria poľskú armádu jednoznačne prevyšovala, sila napadnutého národa však bola v jeho nepoddajnosti.

A to i napriek tomu, že prvotné nádeje Poliakov stroskotali. Márne totiž počítali s tým, že Briti a Francúzi po nemeckom útoku na Poľsko zasiahnu. V boji zostali sami. Početnejší Nemci ťažili z modernejšej výzbroje či nebývalej koordinácie tankových síl a letectva. Postupovali rýchle dopredu, no vojaci „II. Rzeczypospolitej“ sa heroicky bránili. Napríklad hneď 1. septembra zničili poľské jednotky s výrazným pričinením jazdeckej brigády pri obci Mokra v Sliezsku desiatky nemeckých tankov a obrnených vozidiel. Na Bzure, v dovtedy

najväčšej bitke vojny, sa 9. septembra museli nemecké sily tiahnuce na Varšavu po poľskom protiútoku stiahnuť. Kapitoly druhej svetovej vojny však vyznievajú v konečnom dôsledku neúprosne – 4. septembra vstúpili Nemci do Katovic, 6. septembra zaviala nepriateľská vlajka nad krakovským zámkom Wawel, 9. septembra votrelci obsadili Poznaň.

Statočné šachovnice

O výsledkoch vojnových konfliktov síce rozhodujú ľudské a materiálne

možnosti armád, tie by však boli ničím bez počínania jednotlivcov. A tak i na prvý pohľad nepatrná vojenská akcia dokáže svojim kúskom prispieť ku konečnému víťazstvu, napríklad nezmazateľným morálnym odkazom. Veď ako pripomína v knihe „Rok 1939 – Delenie Poľska“ historik Andrzej Chojnowski, zúfalo sa brániace Poľsko poskytlo Západu čas na prípravu, poľská obeť preto nebola márna. Do histórie sa navždy zapísal let posádky osamoteného ľahkého bombardéra typu PZL.23, ktorá zaútočila na che-

mickú továreň v Oławe, v tom čase nemeckom meste Ohlau. Pilot Wacław Buczyłko, strelec Teofil Gara a pozorovateľ Stefan Gębicki boli prvými letcami v histórii, ktorí zvrhli bombový náklad na územie Hitlerovej Tretej ríše, a to už 2. septembra 1939.

Karasie, teda kapry, ako tak trocha nemotorné stroje PZL.23 prezývali, boli v roku 1939 už značne zastarané, i tak však v prvých dňoch odporu nalietavali na nemecké útočné kolóny. Aj poľské stíhačky v porovnaní s vybavením nemeckých pilotov zaostávali, no historici už dávno vyvrátili nepodložený mýtus o zničení poľského letectva ešte na zemi. Hoci poľskí stíhači mali k dispozícii len pomalé, archaické hornoplošníky typu PZL P.11 a ešte staršie PZL P.7, ovládali ich obratne. Nemci vzdušné konfrontácie s nimi zaplatili stratou najmenej 50 lietadiel. Władysław Gnyśa si história bude navždy pamätať ako prvého spojeneckého pilota s víťazstvom na konte. Letci v strojoch s červeno-bielymi šachovnicami, teda poľskými výsostnými znakmi, svoju vlasť bránili aj napriek obrovskému technickému hendikepu.

Tretí agresor

Krvácajúce Poľsko dostalo 17. septembra 1939 ďalšiu ťažkú ranu. Z východu zaútočil Sovietsky zväz, v tom čase spojenec Nemecka. Stále platná sovietsko-poľská zmluva o neútočení z roku 1932 sa stala zdrapom papiera. Najvyšší sovietski predstavitelia agresiu odôvodňovali ochranou ukrajinského a bieloruského obyvateľstva, obdobné vyjadrenia sú dodnes v Moskve tradíciou. Sovietska okupácia východu Poľska trvala iba do roku 1941, teda do nemeckého útoku proti ZSSR, no i takéto krátke obdobie stačilo na príšerné štatistiky: približne pol milióna deportovaných do pracovných táborov, desiatky tisíc ľudí zavraždených. Začiatkom roka 1940 popravila sovietska tajná služba NKVD v lese pri obci Katyň vyše 20 000 poľských dôstojníkov.

Aby sme zoznam útočníkov skompletizovali, bola ešte jedna armáda, ktorá postupovala poľským územím. Tretí agresor, ako upozorňuje poľská historiografia. Aj takto vošli do histórie slovenskí vojaci, ktorí hneď 1. septembra 1939 ráno, teda krátko po Nemcoch, prekročili hranice a prenikli až k mestám Zakopané, Nowy Targ

či Sanok. Poľsko v tých časoch krvácalo, rozhodovalo sa o bytí a nebytí miliónov, ľudácky denník Slovák však 7. septembra 1939 písal o „nemeckých bojovníkoch s pravým rytierskym citom v srdciach a duši“. Nemecké bombardéry štartovali aj z letísk na Slovensku, zo Spišskej Novej Vsi či Vinného, a ochranu im robili slovenské stíhačky.

Od prvého dňa vojny Nemci útočili aj na Varšavu, najprv leteckým bombardovaním, neskôr pozemným obliehaním. Varšavská posádka odrazila nejeden nemecký útok. „Nemci pristúpili k systematickému ničeniu Varšavy ťažkým delostrelectvom a náletmi. Letecké útoky boli zamerané najmä na civilné obyvateľstvo. Počet obetí sa nedá zistiť. Varšava je v troskách,“ informovalo 26. septembra vrchné velenie varšavskej vojenskej posádky. O dva dni neskôr bol koniec, začala sa okupácia a najtemnejšia kapitola v dejinách mesta.

Varšavské povstanie

Nemci vytvorili na okupovanom poľskom území takzvaný Generálny gouvernement, nacistická brutalita stála život približne šiestich miliónov Poliakov, z toho približne polovicu tvorili židia. Poľský odpor sa však okupáciou neskončil, tie zverstvá ho nezastavili, práve naopak. Pokračoval domácim i zahraničným odbojom. Už v novembri 1939 založil generál Władysław Sikorski nadstraničku národnú vojenskú organizáciu Zväz ozbrojeného boja, z ktorého neskôr vznikla Armia Krajowa, teda Krajinská armáda. V čase svojho vrcholu mala približne 400 000 členov. V apríli 1943 povstali vo varšavskom gete židia, členovia Židovskej bojovej organizácie ostreľovali z domov či kanálov vojakov SS a odolávali niekoľko týždňov. Všetky sabotážne a partizánske akcie Krajinskej armády vrátane zhromažďovania spravodajských informácií napokon v auguste 1944 vyvrcholili Varšavským povstaním. Velil mu generál Tadeusz Bór-Komorowski, šľachtic a bývalý olympijský reprezentant. Po dvoch mesiacoch bolo povstanie potlačené. Varšava zrovnaná so zemou zostala iba nemým svedectvom.

Mená mnohých poľských hrdinov zostanú navždy stratené v histórii, aj ich však zosobňujú činy tých najznámejších nepoddajných. Preto sú slávne pasáže novodobých poľských dejín

aj o Witoldovi Pileckom, ktorý dobrovoľne prenikol do osvieňčimského koncentračného tábora, aby tu zbieral cenné informácie a zorganizoval odboj. O Irene Sendlerovej, známej aj ako Anjel z Varšavy, s pomocou ktorej sa podarilo zachrániť z varšavského geta asi 2 500 detí. O poľských skautoch, ktorí v marci 1943 zaútočili na nemecký väzenský transport, aby oslobodili odbojára Jana Bytnara a jeho druhov. Ale aj o františkánskom mníchovi Maksymilianovi Kolbem, synovi Poľky a Nemca, ktorý v kláštore pri Varšave ukrýval stovky prenasledovaných a napokon bol mučený a zavraždený v Osvienčime.

Strach z hrdinov

Medzi spojeneckými vojakmi na všetkých frontoch znela aj poľština – úspešný postup poľskej 1. obrnenej divízie počas leta 1944 v Normandii je azda najznámejším príkladom poľského zahraničného odboja. Ďalším symbolom poľskej nepoddajnosti sú letecké jednotky poľských letcov, ktoré fungovali v rámci francúzskeho a najmä britského letectva. Poľskí stíhači RAF zničili takmer tisícku nepriateľských lietadiel, poľská 300. peruť utrpela spomedzi všetkých bombardovacích jednotiek Kráľovského letectva najvyššie straty.

Poľsko napokon patrilo k víťazom najničivejšieho konfliktu v dejinách ľudstva. Po porážke nacizmu však krajinu s novými hranicami čakali tragické časy. O tom, aká zhubná dokáže byť totalitná moc, svedčí mnoho udalostí z poľskej histórie. Varšavské povstanie sa nemuselo skončiť takou katastrofou, no Stalin vnímal Krajinskú armádu ako nechcenú konkurenciu a hrozbu pre jeho plány povojnového usporiadania Európy. Červená armáda sa preto zastavila na varšavskom predmestí Praga a čakala, kým Nemci povstalcov porazia, kým Varšava úplne vykrvára. Totalitná moc sa vždy bála odvahy. Preto bol nepriateľom komunistov i Stanisław Skalski, najúspešnejší poľský stíhací pilot druhej svetovej vojny, letecké eso a veterán poľského i britského letectva. Po návrate do vlasti ho komunisti obvinili zo špiónáže pre Britov, mučili a odsúdili na smrť. Trest mu bol neskôr zmenený na doživotie. Skalski sa dostal z väzenia až po uvoľnení pomerov v roku 1956.

Nový život

Dagmar Gurová

Marek Kikinder

Ulica ju obrala o zdravie, ale o nadhľad a humor neprišla. Naša predajkyňa Alenka so smiechom hovorí, že ak ju nič nebolí, kontroluje, či je nažive.

Chodbu bytu, ktorý si Alenka prenája od bratislavského magistrátu, zdobí nápis Home. Zavesila ho tam na znak toho, že tu je naozaj doma. Na zadnú stranu si poznačila dátum 6. február 2023 – deň, keď sa sem nasťahovala a začala nový život. Po rokoch vonku aj v preplnených spoločných podnájdoch.

Alenku možno takmer každý deň stretnúť pred potravinami Yeme v Ružinov, kde predáva NOTA BENE. Je to rušné miesto, denne sa tadiaľ premeli veľa ľudí. Na dlhé rozhovory väčšinou nie je čas, no Alenka každého pozdraví a nevtravo ponúkne časopis.

Nenápadne sa opiera o chodítko, ktoré potrebuje k pohybu. Vyše desať rokov je na invalidnom dôchodku. „Nechcem vzbudzovať ľútosť,“ komentuje.

Naopak, na mnohých, ktorí ju poznajú, pôsobí ako silná žena. „Možno taká som,“ pripúšťa. „Aj keď

niekedy sa všetko nakopí a mám pocit, že nevládzem ani dýchať.“ Na výzvy, ktoré ďalej prichádzajú, už aspoň nie je sama. V byte ju pravidelne navštevuje Hana Mária, sociálna pracovníčka z programu Bývanie NOTA BENE, s ktorou môže hovoriť o všetkom. „Je to dobré, lebo viem, že vždy niekto príde, opýta sa ma, ako sa mám a či niečo potrebujem. Poradí mi, pomôže,“ opisuje Alenka.

Kruté noci

Istota bývania a podpory pri akomkoľvek probléme je úplným protikladom toho, čo poznala počas šiestich rokov na ulici. „Najhoršie bolo, že som netušila, kedy a ako sa to skončí,“ spomína. Nevedela, či niekde zamrzne. Či bude taká zúfalá, že niečo vyvedie, len aby sa dostala do väzenia. Či ju niekto prepadne a zabije len preto, že mu nechce dať deku alebo jediné tenis-ky, ktoré má práve obuté.

Ťažko si predstaviť, ako toto možno zvládnuť. Alenka hovorí, že niet na výber. „Žiť musíte, aj keď ostanete vonku. Dýchate, či chcete, alebo nie.“

Prvýkrát prišla o domov už ako mladé dievča, keď jej mama nemala na nájom. Druhý raz ako mladá žena, keď utekala s deťmi od muža tyrana. Najkrutejšie boli pre ňu noci, keď nebola v bezpečí pred chladom ani inými ľuďmi. Musela byť neustále v strehu, aby prežila. „Aj keď má človek len ten kurací, chudobný život na ulici, snaží sa udržať si ho,“ vysvetľuje, kde na to brala silu.

V najväčšej kríze sa vozila nočným autobusom. „Nikdy nezabudnem, aká mi bola zima. Na druhý deň som v bunde sedela pri radiátore na stanici a ešte doobeda ma triaslo od zimy.“

Cez deň to bolo o niečo ľahšie. Väčšinou bola s partiou, v ktorej lepšie ubiehal čas. Keď boli spolu, menej vnímali svoju bezútešnú situáciu. Niekedy sa aj zasmiali. Únik z reality hľadali pomocou alkoholu. „S triezvou hlavou by som sa tam zbláznila,“ hovorí Alenka. „Niekde v hĺbke som však stále verila, že sa raz z ulice dostanem, preto som sa aj prihlásila na predaj NOTA BENE.“ Ostatní v jej okolí sa na tom smia-

li. Predstavu, že raz bude žiť inak, považovali za naivnú. No mylili sa. Ona to skutočne dokázala.

Šťastie v nešťastí

Začalo sa to tým, že si zlomila nohu. Aj vďaka našim sociálnym pracovníkom sa mohla liečiť v Útulkú sv. Lujzy de Marillac – v jednom z mála miest, kde sa starajú o chorých ľudí bez domova. „Pochopila som, že lepšiu príležitosť mať nebudem,“ spomína. „Bola som vnútri, mala som pravidelnú stravu a hygienu, noha sa liečila a nescelo sa tam piť, čo bolo super.“

V útulku vytriezvela. Neskôr začala chodiť na skupiny anonymných alkoholikov na Hraničnú a abstínuje doteraz. „Jedno ma posúvalo k ďalšiemu. V útulku som sa snažila urovnať si čo najviac vecí – vybaviť si doklady, sociálne dávky, vyšetrenia u lekárov.“

Zdravotné problémy mala dlhodobo, no podmienky na ulici ich výrazne zhoršili. Spôsobili jej permanentné bolesti, na ktoré sa niekedy budí aj v noci, a tak už ako 38-ročná skončila na invalidom dôchodku.

Minimálny príjem, ku ktorému si privyrábala predajom NOTA BENE, jej umožnil bývať v podnájdoch. Nedokázala zaplatiť za celý byt, len za jednu izbu. V hromadných podnájdoch strávila osem rokov. Naposledy bývala v rodinnom dome, kde sa v piatich izbách tlačilo jedenásť ľudí. „Nikdy tam nebolo súkromie. Mali sme jeden sprchový kút, dve umývadlá a jedno wc,“ opisuje. Všetkým slúžila jedna práčka a jedna kuchyňa, ktorú spolu s ďalšími zdieľanými priestormi upratovala len ona. „Neznesiem neporiadok, nemohla som sa naň pozeráť,“ vysvetľuje.

Alenka sa často sťahovala. Niekedy pre neznesiteľné podmienky, inokedy preto, že majiteľ mal s bytom iné zámery. Bolo pre ňu čoraz ťažšie nájsť si novú izbu. „V takýchto podnájdoch sú väčšinou ľudia vo veku 20 – 30 rokov, teda rovesníci mojich detí. Radšej si k sebe vybrali niekoho mladšieho a zdravého.“

Veľmi vyčerpávajúce boli obliadky, na ktoré s chodítkom cestovala po celom meste. Ďalším obmedzením bol depozit, ktorý mohla

zaplatiť maximálne v hodnote mesačného nájmu. „To mi tiež sťažovalo dostať sa k bývaniu,“ opisuje.

Každé sťahovanie bolo pri jej podlomenom zdraví náročné aj fyzicky. Už pred dvoma rokmi sme ju preto zapojili do výzvy o mestský nájomný byt v projekte, v ktorom spolupracujeme s bratislavským magistrátom. Na prvýkrát to nevyšlo, ale vlani v novembri sme pre ňu mali dobrú správu – mestský byt so zvýhodneným nájomným jej prideliť. „Už len to vedomie, že budem bývať, bolo úplne super,“ hovorí Alenka. Byt potreboval zopár úprav, ale začiatkom februára bola tam, doma. V malom, ale útulnom a svetlom byte, ktorý zdobí zopár kvetov a fotografií jej blízkych.

Vydýchnuť si

„Tu mám súkromie. Kedy prídem, vtedy som doma. Môžem si uvariť, okúpať sa, opať si. Mám si kam uložiť veci, mám kde spať. Nie je mi zima a nemusím sa tu báť o svoju bezpečnosť,“ vyratúva. Za veľkú výhodu považuje nižšie nájomné, ktoré jej po štrnástich rokoch bez domova umožnilo bývať dôstojne a samostatne. Alenka pripomína, že by to nešlo bez NOTA BENE. Z invalidného dôchodku zaplatí nájomné, lieky a základné potreby. Predajom časopisu si privyrába na to, aby si mohla kúpiť prací prášok, jedlo, hygienické potreby a iné bežné veci. „Keď veľmi šetrím, vyjde mi aj na nejakú maličkosť pre vnúčatá.“

Byť našou predajkyňou pre ňu neznamena len možnosť prilepiť si k dôchodku. Dobré jej padlo, keď jej kolegovia z terénneho tímu pomohli poskladať nábytok či navrátať police, alebo keď jej každý mesiac dovezú várku nových časopisov, aby nemusela cez pol mesta cestovať na výdajňu.

V novom domove nedávno oslávila okrúhle narodeniny. Ku gratuláciám sme sa pridali aj my. Alenka sa tešila, že má kam pozvať svoju mamu a deti. S bytom získala príjemné miesto, kde sa môžu stretnúť, porozprávať, najesť sa spolu. „Ľudia v mojom okolí mi hovoria, že vyzerám spokojnejšie. A je to tak. Tu som si konečne mohla vydýchnuť. Opadla zo mňa ťažoba neistoty. Je to veľký rozdiel.“

NOTA BENE

02 2024

Portrét

35

Bol našou kotvou

 Dagmar Gurová Zuzana Pohanková

Pietro Pohanka, náš kamarát a kolega, bol nablízku vždy, keď sme ho potrebovali. Opravoval, povzbudzoval, do šera vnášal humor a svetlo.

Jeho poznávacím znamením bolo pruhované tričko, obrovská zástera a crocsy. Naš kolega Peter Pohanka, ktorému nikto nepovedal inak ako Pietro, chodil do práce s veľkou pevnou taškou na dvoch terénnych kolieskach. Zo začiatku sme boli prekvapení. Čo to tam asi vezie, vari celý svet? Takmer. Mal tam množstvo nástrojov pre prípad, že by sa niečo pokazilo. Vtedy ihneď prišiel s riešením.

Pivničné priestory, v ktorých časť z nás pracuje, zachraňoval s rovnakým nasadením, ako reštauroval vzácne starobylé oltáre, sochy či okenú vitráž Vincenza Hložníka v kostole vo Veľkom Záluží. Postaral sa o to, aby

sme nepracovali vo vlhku a temnote. Kúpil nám špeciálnu lampu na zlepšenie nálady. Jej silné svetlo nás každý deň vyvádza z pochmúrneho suterénu do žiary podobnej slnku.

Byť v NOTA BENE znamená vidieť ho vo všetkom. V každej miestnosti, obraze, klinčeku, nábytku, stole, vodovodnom kohútiku, hasiacom prístroji, klimatizácii, okne, podlahe a chemikom ukotvení, o ktorom nás učil, že je tým najlepším a vďaka nemu už zo steny nikdy nič nespadne.

Stačilo spomenúť, že by sa nám zišlo niečo do kancelárie, a na druhý deň sme to mali. Pietro chcel, aby sme okolo seba mali dobré a kvalit-

né veci. Najväčšiu nástenku, na ktorú sa zmestia pracovné veci aj milé spomienky. Dosku z dverí namiesto stoly, aby vznikla obrovská pracovná plocha. Premyslel každý detail. Záležalo mu na tom, aby robil dobre a poctivo.

Mal to u nás rád. Trávil tam neskutočne veľa času s ľuďmi, ktorých mal rád, a pre ľudí, ktorých mal rád. Keď mal niečo rozrobené, neváhal ostať do rána, aby to dokončil. Pre viacerých z nás tam vytvoril domov.

Pre našich predajcov a predajkyne, ktorí mierili do výdajne, bol ako uvítací výbor. Fajčieval na rohu a často s nimi prehodil pár slov. Hovorili mu, čo majú nové, povzbudil ich, zaželeli si pekný deň. Neraz bol u nich doma, aby im pomohol poskladať nábytok alebo vyriešiť technické problémy. Niektorí sa za svoje bývanie hanbili tak, že tam pustili len jeho, „lebo bol láskavý, veselý a chápaný“.

Pietro dokázal, aby sa každý človek cítil byť výnimočným. Bol veľmi všímavý. Ako prvý zbadal, keď mal ktosi nový účes alebo tričko. Neušlo mu, ani keď niekomu bolo ťažko. Zbadal to aj na ľuďoch, ktorí sa za každých okolností tvária v pohode. „Máš iný hlas,“ hovorieval a pre istotu ostával naporúdzi. Nepočúval na pol ucha. Zaujímal sa o to, čím druhí žijú, a zároveň ich dokázal nadchnúť pre to, čo zaujímalo jeho – pre umenie aj krásu vo všetkom. Svoj záujem typicky prepájal s istou ľahkosťou až iróniou.

Pietro bol podmanivo zábavný, niekedy až neznesiteľne pedantný, občas trochu pichlavý ako kaktus, ktoré mal rád. Každú katastrofu vrátane tých vlastných vedel obrátiť na humor. Za jazdy dotváral príbeh o novom, nečakanom, vymyslenom rozmer. Robil by to aj teraz, keby pri rozlúčke videl naše užialené tváre. Naklonil by hlavu nabok, zažmurkal a prinútil by nás rozvíjať nejaké absurdné teórie a nevhodne vyprsknúť od smiechu.

Vnímal nás ako svoju rodinu. V NOTA BENE mal srdce, fandil našej práci a mal ešte veľmi veľa plánov, ktoré nestihol dokončiť. Zomrel náhle, v posledný deň minulého roka. Bude veľmi chýbať nielen nám, ale aj v štátnych reštaurátorských ateliéroch a na škole umeleckého priemyslu Josefa Vydru v Bratislave, kde pôsobil ako pedagóg.

VENUJTE NÁM 2%

Z VAŠEJ DANE

NAJDÔLEŽITEJŠÍM ČLÁNKOM STE VY

Na Slovensku sú bez domova desaťtisíce ľudí. Vďaka vašej podpore pomôžeme ďalším ľuďom bez domova dostať sa z ulice do bezpečného a dôstojného bývania.

ADRESNÁ A ÚČINNÁ POMOC

Bezdomovecť vážne ohrozuje zdravie a skracuje vek dožitia až o 30 rokov. Predaj časopisu NOTA BENE ukončuje pouličné bezdomovecť stovkám ľudí bez domova na Slovensku. Len v Bratislave si až 90% predajcov vďaka predaju časopisu platí strechu nad hlavou a 41% býva v byte alebo v prenajatej izbe.

SYSTÉMOVÉ RIEŠENIA

Naša Sociálna nájomná agentúra zabezpečuje dlhodobý a udržateľný prenájom, právnu podporu a pravidelný kontakt s prenajímateľmi. Skúsený tím sociálnych pracovníčok a psychologičky poskytuje klientom odbornú pomoc založenú na princípoch housing first (bývanie ako prvé). Aktuálne v programe Bývanie pracujeme s 34 ľuďmi v 25 bytoch, z ktorých 17 je od súkromných prenajímateľov.

POTREBUJEME VÁS

Aj vďaka 2 % z vašej dane budeme môcť ďalej pracovať na systematických a udržateľných zmenách, aby všetci ľudia na Slovensku mali reálnu šancu na skutočný domov.

NOTA BENE

Údaje o prijímateľovi OZ Proti prúdu a návod, ako postupovať, nájdete na www.notabene.sk/dve-percenta.

Mama s deťmi.

Zo dňa na deň

Lucia Bucheňová

Alan Hyža

Má tridsaťpäť a učí sa žiť odznova. Nemôže podliehať emóciám, úzkosť a bezradnosť prichádzajú hlavne v noci, keď je v tichu a sama. Vtedy z nej idú potoky slz a donekonečna si kladie otázku, na ktorú niet odpovede: prečo...

Veronika je mamou troch detí. Sú stredobodom jej vesmíru a držia ju nad vodou. Myslela si, že najväčšou oporou je pre ňu manžel Jozef, od júla však už nie. Dobrovoľne odišiel zo sveta. „Bez náznaku problému, bez vážnej zmeny správania. Večer sme sa ešte smiali, mal slúchadlá na ušiach a spieval, tak falošne to vedel iba on. Robili sme si z toho žarty, potom ma krásne objal. Fakt som si na ňom nič nevšimla. Išla som si skôr ľahnúť, lebo ráno som mala dohodnutú brigádu,“ trasúcim sa hlasom hovorí Veronika.

15. júla vstala pred siedmou. Bola sobota. Muž nebol v posteli, našla si jeho sms. „Keď auto nevyšlo, lano to istí.“ Šok, zlá predtucha. „Hľadala som ho po dome, otvorila som vchodové dvere a na ten pohľad do smrti nezabudnem. Obesil sa na strome pri vchode. Zrútila som sa.“ Záchranka, policajti, pohrebeci – s každým komunikoval aj najstarší syn Jožko, ktorý prízvukoval, aby sa mamy pýtali čo najmenej, lebo je na tom zle. „Mám neskutočného syna. Len teraz dostal občiansky, ale je hlavou našej rodiny. Neštíti sa žiadnej roboty, ťahá žumpu, kosí trávnik, opravuje všeličo, ak vidí, že na mňa ide smútok, snaží sa ma rozptýliť. Učíme sa žiť po novom. Smrť je definitíva a musíme ju prijať.“

Okrem Jožka je tu ešte budúca prváčka Sonička a štvorročný Peťko. Veronika sa s manželom spoznala v šestnástich, jeho vychovávala babka, ona mala otca alkoholika, takže si povedali, že presne vedľa, aký typ rodiny nechcú vytvoriť. „Najlepšie sme sa cítili doma, to, čo sme nedostali my ako deti, sme chceli dopriať tým našim. Pohladenie, lásku, porozumenie.“ Nežili na vysokej nohe, ale nebola to ani veľká chudoba. Jožko robil na živnosť opravára strojov, mal skvelého zamestnávateľa, ktorý im dal do prenájmu polovicu dvojdomu. Nič veľké, ale stačí. Hlavne, že je aj dvor pre deti. „Po pohrebe bol majiteľ za mnou, vraj tu môžeme ostať bývať za rovnakých podmienok na dobu neurčitú. Nesmierne mi odľahlo, že sme neprišli ešte aj o strechu nad hlavou,“ povie Veronika.

Manželov skrat pripisuje aj smrti jeho babky, na ktorú bol naviazaný. „Zomrela asi mesiac predtým, než to urobil. Vzalo ho to, ale preboha, mali sme deti, miloval ich, aby im toto urobil? A ešte pred dverami? Áno, aj sa naňho za to hnevám, ublížil nám najviac. A šialene je nám za ním smutno. Prvé Vianoce bez neho, Sonička aj Jožko už mali prvé narodeniny bez ocka, aký by bol pyšný, keby videl prvorodeného syna s občianskym preukazom...“

Lenže jej s deťmi život neskončil a ide sa ďalej. Musí. Aby toho nebolo málo, dostali sa aj do existenčnej krízy. Veronika bola do decembra na predĺženom rodičovskom s malým Peťkom. Syndróm dráždivého kašľa, silný nábeh na astmu, je viac chorý ako zdravý. Žiadosť o predĺženú materskú do 5 rokov dieťaťa jej zamietli. Ostala bez príjmu. Dostáva len prídavky na deti a náhradné výživné po 85 eur na každé dieťa. Viac ani

cent. Vdovské a sirotské? „Nemáme nárok, Jozefovi chýbali tri odpracované roky. Bolo obdobie, kedy si neplatil odvody, lebo mal nízky príjem. Posledné tri roky však už všetko uhrádzal. Vraj ak zaplatím do štyroch tisíc, máme nárok tak na vdovské, ako aj sirotské. Preboha, kde by som takú sumu nabrala?“

V peňaženke má 7 eur a na účte 70. Je polovica mesiaca, a už jej nič nepribudne. Je vďačná za akúkoľvek potravinovú pomoc, drogériu, urgentne by potrebovala dva matrace do postele, pretože na tých starých struny už predrali látku. „Do plaču mi je z našej situácie. Hľadám si robotu, lenže musím brať ohľad na deti. O rok pôjde Sonička do školy na opačný koniec dediny, škôlka je zas na druhom konci. Nemôžem ešte robiť na zmeny, deti sú malé. Skúšam brigády, ale je ich ako šafranu. Občas ma zavolajú dokladať tovar za 50 eur. Nič stabilné nemám a desí ma to.“

Okrem toho sa im mína drevo na kúrenie, a to zima zďaleka neskončila. Veľmi chýba manželov príjem. „Na cintoríne sa s ním rozprávam, pýtam sa ho prečo. Nechal nás doslova odkázaných na žobranie. Prečo na nás nemyslel? Syn Jožko síce hrá silného, ale on videl otca na strome, zobudil sa na môj krik, bude sa to s ním ťahať do konca života. Bojím sa oňho, hocikedy, keď si myslí, že ho nevidím, plače do vankúša. Ťažké to máme, ale musíme ísť ďalej,“ bezradne hovorí trojnásobná mama.

Plány na život nie sú žiadne. Čo bude o rok, o dva? „Fungujeme zo dňa na deň. A ako to bude teraz, keď už nemám ani rodičovský príspevok, to si nedokážem ani predstaviť. Spadli sme na samé dno a ideme sa štverať hore. Dúfam... Zajtra idem na pohovor do neďalekých potravín, daj Bože, aby ma zobrali. Hľadajú posilu na štyri hodiny. Neviem, za koľko. Ale každé euro sa počíta. V našej rodine teraz mimoriadne. Doslova v ruke dvakrát cent obrátim, kým sa rozhodnem ho na niečo použiť.“

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh Veroniky s deťmi osloví. Aj Váš príspevok pomôže k vysporiadaniu úhrad v sociálnej poisťovni, aby mali nárok na sirotské a vdovské. Ďakujeme!
Číslo účtu: 4040218205/3100 (Primabanka). IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205, SWIFT: LUBA SKBX.
Pripíšte poznámku – Veronika.
Kontakt na OZ medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389 (medzinami@zoznam.sk).

Uverejňované príbehy nie sú príbehmi predajcov NOTA BENE a prípadné otázky, prosím, adresujte OZ Medzi nami.

Daniel Pastirčák

Odvaha pokory

Keď som mal osemnásť, vedel som, že nikdy nechcem mať deti. Neprivediem ich predsa na tento absurdný svet. Ako by som ich mohol vychovávať, keď sám neviem, na čo tu som? Mohol by som azda prijať ich neznámy život, keď svoj vlastný život prijať neviem?

Som tu, lebo moji rodičia našli odvahu povedať áno môjmu životu. Vedeli, čo ich čaká? Nevedeli. Keby boli videli zachmúreného chlapca, akým sa o sedemnášť rokov stanem, možno by nenašli odvahu. Tak je to s otvorenosťou životu nielen na začiatku, ale i po celý život. Život ku mne prichádza s výzvami, ktoré ma presahujú. Vidím zlo, deje sa mi pred očami. Nie je tu nikto, iba ja, kto to vidí, iba na mne záleží to, čo sa stane. Tak prichádza do našej situácie Boh. Ako vnútorná nevyhnutnosť povedať životu odvážne „áno“. Moje malé ja sa chveje ako ohrozené dieťa. Viem: Toto nedám! Ktosi oveľa silnejší stojí proti mne. Má veľké svaly, víťazoslávne sa usmieva: „Do čoho sa to chceš zapliesť? Pozri sa, kto proti tebe stojí. Nemáš šancu. Budeš všetkým na smiech. Zvalia ťa do blata a pošliapu. Ničomu nepomôžeš a sám sa zničíš.“

Ten pašák sa tvári ako moje múdrejšie ja. Je stvorený z mojej márnivej ctižiadosti a môjho strachu o seba. Takto so sebou zápasím. Dostávam na frak, ustupujem, už-už som na úteku do bezpečia. Kde vezmem silu zvíťaziť nad vlastným strachom? Zvíťazím, až keď sa vzdám. Vzdám sa sám seba. Pustím sa z rúk, klesnem do rúk toho, kto tu bol skôr než ja – do Tvojich rúk, Život môjho života. Lebo odvaha sa rodí z pokory.

Zuzana Uličianska

Nájdime guráží

Na liečení som sa zoznámila so ženou, ktorá sa vymkla na hornom poschodí svojho domu, a keď sa nedovolala pomoci, pospájala plachty a pokúsila sa spustiť z balkóna ako vo filme. S tým rozdielom, že neutekala z väzenia, ale pomáhať dcére. Ruky sa jej však pošmykli a spadla z výšky asi dvoch metrov. V zdravotníckych zariadeniach, v ktorých musela následne pobudnúť nejaké tie mesiace, si vyslúžila prezývku kaskadérka. Obdivuhodný výkon na sedemdesiatročnú ženu!

Byť „brave“ je občas hlúpe, takmer vždy riskantné, ale aké sexy! Počítačová hra, v ktorej by bol hráč odmeňovaný za svoju trpezlivosť, by nebola veľkým komerčným hitom. Staré dobré rozprávky však nedrúkovali drzým drakom či nafúkaným princom, ale outsiderom, ktorí sa k svojmu hrdinstvu prepracovali neočakávane, nefavorizovane, akoby nechtiac, a hlavne bez veľkých rečí.

„Nikto nemôže byť odvážnejší ako ustráchaní, ktorým niekto láskavo dodá odvahu,“ tvrdila moja mama, a určite to bol aj nejaký citát. Bez vnútorného kompasu je navonok prezentovaná odvaha len aroganciou či riskantnou pózou, slovo „courage“ Francúzi odvodili od srdca. Nanešťastie sa v našom prekrásnom novom svete rozmohol jeden nešvár. Akosi priveľmi sme začali obdivovať ľudí, ktorí na počkanie zaklamú, ktorí sa neboja prekračovať všetky možné hranice, ktorí si obvinenia z nezákonnosti pripínajú hrdo na hruď ako medaily za statočnosť. Samozrejme, len dovtedy, kým im nehrozí skutočné nebezpečenstvo. Nikdy som nebola adrenalínový typ, skákanie s padákom prenechávam kompetentnejším, ale strašne by som si priaľa, aby sme našli – všetci spolu aj každý zvlášť – guráž čeliť aspoň tým najdrzejším klamstvám našich dní.

Nežné aj surové

Zuzana Mojžišová

Kostlivci obývajú nielen skrine jednotlivcov či rodín, ale aj celých krajín. Kostlivci majú radi pokoj, preto o nich ľudia, rodiny i krajiny neradi hovoria, temné spomienky horlivo zametajú pod koberec a sebazachovne mlčia. To je aj prípad kanadských rezidenčných škôl pre pôvodné obyvateľstvo, ktoré približne sto rokov vznikali pod gesciou kresťanských cirkví (najmä katolíckej) a mnohé pôsobili až do neskorých 70. rokov minulého storočia. Ich cieľom bolo násilne, kruto a bezohľadne vytĺcť z malých i väčších indiánskych detí ich pôvodný jazyk, zvyklosti, kultúru, identitu. Kolaterálne straty pri tomto bezútešnom „sväťom“ prahnutí vládnucej majority po asimilácii menšiny sú hrôzostrašné: tisícky, možno až desiatky tisíc mŕtvych detí. Počet sa odborníkom odhaduje ťažko, lebo zametanie pod koberec bolo dôkladné, písomné záznamy sa nerobili.

Joseph Boyden je kanadský spisovateľ. Postavy jeho próz sú príslušníkmi takzvaných Prvých národov, čiže pôvodného indiánskeho obyvateľstva. V debute Three Days Road (Trojdňová cesta, 2005) napríklad ponúka príbeh inšpirovaný reálnym odžibvejským ostrelovačom vo Veľkej vojne. Boydenova zatiaľ posledná kniha vyšla v Toronte v roku 2016 a v češtine v roku 2019 vo vydavateľstve Baobab (a stále sa dá kúpiť) v krásnej grafickej úprave a skvelom preklade Martina Škapu. Základom útlej novely Wenjack je opäť skutočná postava, Chanie Wenjack narodený v 1954. Ako deväťročného ho uniesli z indiánskej rezervácie do rezidenčnej školy. Po troch strachom, hladom a utrpením naplnených rokoch sa pokúsi o útek a zvládnutie takmer šesťsto kilometrov dlhej cesty domov k rodičom a sestrám.

Boyden nežne, občas priam lyricky opisuje surový život a strastiplnú púť, ktoré sa z pohľadu malého chlapca často javia o poznanie surovejšie, lebo dieťa svetú ešte nevelmi rozumie. Atmosféru starých legiend vnáša Boyden do rozprávania prostredníctvom do zvierat sa prevetľujúcich duchov a prírodných síl. Odžibvejovia ich nazývali Manitou.

„Mapa mě vyzývá, abych se na ni pro jistotu podíval, a tak to dělám. Vítr s ní lomcuje, zní to skoro, jako by se mnou mapka chtěla mluvit. Myslím, že ji mám otočenou správně. Viděl jsem, jak si v mapách čtou dospělí, a tak dělám, co si pamatuju, že dělali oni: jedu prstem po čáře, to jsou určité koleje, až tam, kde určitě musí být můj domov – protože je to daleko od školy.“

Joseph Boyden napísal úžasnú knižku.

Ruža pre sedemdesiatročnú hrdinku

Elena Akácsová

The Golden Bachelor

Ísť účinkovať do televíznej šou sa mnohým ľuďom iste nejaví ako žiadne veľké hrdinstvo, no v prípade novej americkej šou Golden Bachelor to chcelo iste veľa odvahy prihlásiť sa.

4. januára odvysielala americká televízia ABC svadbu páru, ktorý sa krátko predtým dal dohromady v reality šou u nás známej ako Nevesta pre milionára alebo Ruža pre nevestu. Už to samo o sebe je prekvapivé, pretože ľudia sa do šou tohto typu chodia skôr predvádzať a získať nových followerov na sociálnych sieťach, ako by si skutočne chceli nájsť partnera. V tomto prípade však išlo o naozaj mimoriadnu udalosť – pretože ženích a nevesta boli sedemdesiatnici.

O šou Golden Bachelor som sa dozvedela od mojej sestry, ktorá na Twitteri sleduje rôznych amerických komentátorov. Nie bulvár, serióznych novinárov. Zaoberali sa týmto fenoménom tak vášnivo ako kedysi, keď po roku 2000 ešte len začínali prvé kontajnerové reality šou ako Big Brother a riešili ich aj zákonodarcovia či sociológovia. Odvtedy sa televízie naučili robiť ich v medziach zákona, naberajú stále exotickejších účastníkov a dúfajú, že sa tam ukáže ďalšia Martinka z Turca.

Možno aj seniorská verzia, kde si hľadal nevestu spomedzi dvadsiatich dvoch uchádzačiek vo veku od 60 do 75 rokov 72-ročný vdovec Gerry Turner, sa spočiatku javila ako okrajový bizár. Stalo sa však niečo nečakané – šou priniesla najvyššiu sledovanosť zo všetkých verzií frančízy Bachelor za posledné roky. Zaujala aj vekovú skupinu 18 – 49 rokov, dokonca viac ako ho-

rúce scény mladých pekných ľudí v exotických lokáciách vo verzii u nás známej ako Love Island. Stala sa témou v debatách ľudí, ktorí podobnými programami inak pohrdajú.

Pestované a vitálne súťažiacie boli učiteľky, projektantky, úradníč-

ky, dôchodkyne, vdovy i rozvedené. Boli medzi nimi aj mediálne skúsené harcovníčky, napríklad najväčšia favoritka divákov – dvakrát rozvedená šarmantná a svetaznalá 64-ročná fitnesska Leslie Fhime, ktorá v ranej mladosti randila s Princom a tvrdila, že bola inšpiráciou pre pieseň Sexy

Dancer. Tú však v záverečnom dueli porazila oveľa nudnejšia a provinčnejšia finančná poradkyňa, 70-ročná Therese Nist, ktorá za celý život poznala len jediného muža a po ovdovení už nerandila.

Dámy samozrejme riešili aj Ger-ryho, napokon, o neho išlo v prvom rade, predvádzali svoje prednosti, športovali, kúpali sa, občas sa hádali a ohovárali, tak ako to robia aj všetci tí mladí unudení ľudia v kontajnerových šou. Ale postupne si vytvorili priateľstvá a rozoberali témy, ktoré vo veľkých televíznych šou len tak nevidieť a nepočuť: rozprávali o prežitom živote, sklamaniach aj úmrtiach blízkych, láskach, vnúcatách a dôstojnom starnutí.

V porovnaní s vojakmi na fronte, politickými väzňami, mučeníkmi či so záchranármi v prvej línii to možno vyznie trápne, ale mne sa tie dámy zdali veľmi odvážne. Iste nie je jednoduché vystúpiť zo svojej komfortnej zóny dôstojných starých mám a ukázať celému svetu nielen svoje telo, ale najmä pocity, túžby, nádeje a slzy. Šťastná nevesta to pekne zhrnula: „Celý svet si myslí, že láska je len pre mladých. Keď som do-

všila sedemdesiatku, myslela som si to aj ja. Teraz mám pocit, že to najlepšie ešte len príde. Hoci vám zostáva len jeden deň života, stojí to za to. Chodte von a milujte sa!“

Autorka je šéfredaktorka TV OKO/TV SVET.

6	8						9	2
4			3		6			1
	5		7		9		4	
9		5		7		6		8
			6	4	1	5	9	
7		2		9		4		5
	9		5		1		7	
		6	7				1	8
		2		8		7		6

			1	5	6	7	2		
6	7							4	1
5		3		8		9			6
	8		7		6		3		
		9	6				7	5	
		5		3		9		2	
8		5		7		4			2
7	1							6	5
			9	8	2	5	3		

Kto chce prežiť dobrú budúcnosť, nesmie [...]. — Roger Ward Babson

Vylúštenie z minulého čísla: Kto nepozná pravdu je iba hlupák, ale kto [ju zatajuje, je zločinec] — Bertolt Brecht

Kódex predajcu sociálnej služby:

- 1. Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou na viditeľnom mieste.
- 2. Predajca ponúka časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
- 3. Predajca ponúka časopisy na určenom mieste uvede-nom na jeho preukaze.
- 4. Predajca ponúka časopisy za odporúčaný príspevok uvedený na titulnej strane časopisu.
- 5. Predajca ponúka časopisy spôsobom, ktorý neobťa-žuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
- 6. Predajca sa zdržuje na svojom mieste bez detí do 16 rokov.
- 7. Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie, svojich zručností a riadi sa pokynmi sociálne-ho pracovníka.
- 8. Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE. Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

Kódex prispievateľa:

- 1. Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
- 2. Prispievajte na časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze predaj-cu.
- 3. Neprispievajte viac, ako je uvedené na časopise, po-kiaľ sa tak sami nerozhodnete.
- 4. Časopis, na ktorý ste prispeli, si prosím zoberte so sebou.
- 5. Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova ponúkať.

autor: Pavol Surovec	starorímska bohyňa úrody	papagáj	časťica	Pomôcky: ZEISS, YSAT	zatarasenie	on (nem.)	Dietlova TV hrdinka	riečica	odseklo, zrúbalo		existuješ	čakal	časť konského postroja	lotor (čes.)
dub (angl.)				nemecký priemyselník						metropola J. Kórey				
				hromada						futbal. klub v Sarajeve				
1. časť tajničky														
židovská sobota						útok (kniž.)					Active Duty Tour			
						mládisťy (angl.)					sníva			
	plemeno	masť proti reume					dánska počt. miera			zn. lyžiar. vosku				
		ostrý prizvuk					škandinávsky škrnátok			pokoj (čes.)				
staroegypt. boh Sínka			zatykač (zast.)					obloky					rímska trojka	umenie (kniž.)
			orgány zraku					hmyz po- dobný včele						
otázka spôsobu				lietadlo (zast.)					ženské meno					
				podmienko- vá spojka					EČV Trenčín					
2. časť tajničky											nápev (hud.)			
múnik nad rímsou						krajina (nem.)					preš			

INKLÚZIA JE ĽUDSKOSŤ - O inklúzii a rozprávkach s Janette Motlovou

Janette Motlová je mama, lektorka, blogerka, riaditeľka Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie a zakladateľka neziskovej organizácie EDUMA. Jej srdcovkou je emocionálne učenie cez storytelling. Vyдалa autobiografický román Gígánka. Je odbornou garantkou audiozbierky inkluzívnych rozprávok Poviedky pre všetky deti.

Čo si môžeme predstaviť pod inklúziou v bežnom živote? Inklúzia je ľudskosť. Schopnosť vnímať, že sú okolo mňa ľudia, ktorí sa narodili na inej štartovacej čiare v živote, s akými pomyseľným balíčkom, v ktorom im bolo naďelené nepodnetné prostredie, telesné alebo zmyslové postihnutie, ťažká choroba, iná farba pleti, či sexuálna orientácia. Ak sme ľudskí a féroví, nachádzame možnosti, ako pomôcť práve týmto ľuďom byť úspešnými, prijatými a akceptovanými napriek tomu, čo všetko musia v živote prekonať. Každý jeden človek, každé jedno dieťa takýto balíček má. Niektoré sú viditeľné, niektoré nie, ale neexistuje osoba bez neho.

Ako môžeme pomôcť dieťaťu, aby prijímalo svoja "balíček"? Inklúzia je aj bezpečie a dôvera. Ak chceme vytvárať inkluzívne prostredie (ako rodičia alebo ak s deťmi pracujeme), chcime vedieť, čo dieťa má v tom pomyseľnom balíčku. Povzbudzujeme ho a motivujeme, aby pri nás tento "balík" otvorilo - uistíme ho, že sme ohromne zvedaví, čo v ňom má. Podporíme dieťa, ak sa bojí niečo "vyložiť" a ubezpečíme ho, že aj ak má v balíčku niečo, čo nikto iný, je to úplne v poriadku a nikto ho nebude súdiť. Povzbudíme ho, aby vnímalo vlastnú hodnotu a kotvime istotu, že každý z nás je jedinečný a má v balíčku niečo také isté, a niečo úplne iné, ako ostatní.

Každý človek, každé dieťa, má potrebu pomáhať, byť užitočný. Pre rodinu, pre kamarátov, okolie. To je dôležitá hodnota, ktorú má každý jeden z nás. A každý z nás je užitočný v niečom inom. Tam je tá krása rôznorodosti. To je úloha rodičov - pomôcť deťom, aby objavili svoju jedinečnosť a užitočnosť; a súčasne v nich podporiť zvedavosť objavovať užitočnosť iných.

Ako môže vyzeráť inkluzívna atmosféra na škole? Naše školstvo dokážeme posúvať vtedy, ak budeme chcieť od školy to, čo ju robí „in“ - modernou, atraktívnu a inkluzívnu. Už aj mnoho štátnych škôl zaviedlo napríklad "ranné kruhy" - spoločný začiatok dňa formou aktivít či rozhovorov v kruhu spolužiakov. Predstavujú pre deti úžasnú príležitosť, aby sa po príchode do školy „preladili“ - presne tak, ako aj my, dospelí, máme svoje kratšie či dlhšie rituály po príchode do práce. Otázka „O čom ste sa dnes rozprávali na rannom kruhu?“ je zároveň skvelou príležitosťou na rozhovor s dieťaťom, keď sa vráti zo školy domov. Rodičia tak môžu získať omnoho viac informácií, než len to, čo sa dnes preberalo na ktorom predmete.

Aký majú význam príbehy a rozprávky pri výchove detí? Rozprávky máme radi. Všetci. Niektorí klasické, iní moderné. Vždy čakáme, že spravodlivosť a dobré srdce vyhrá nad zlom. Nové príbehy z audiozbierky Poviedky pre všetky deti sú silné v tom, že tými spravodlivými s dobrým srdcom môžeme byť my. Každý jeden z nás. Rodič, učiteľ, dieťa. Nie sú to rozprávky nereálne, fantastické, či z dávnej minulosti. Je to poviedka, ktorej hlavnou postavou môže byť dieťa odvedľa.

2,40 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na

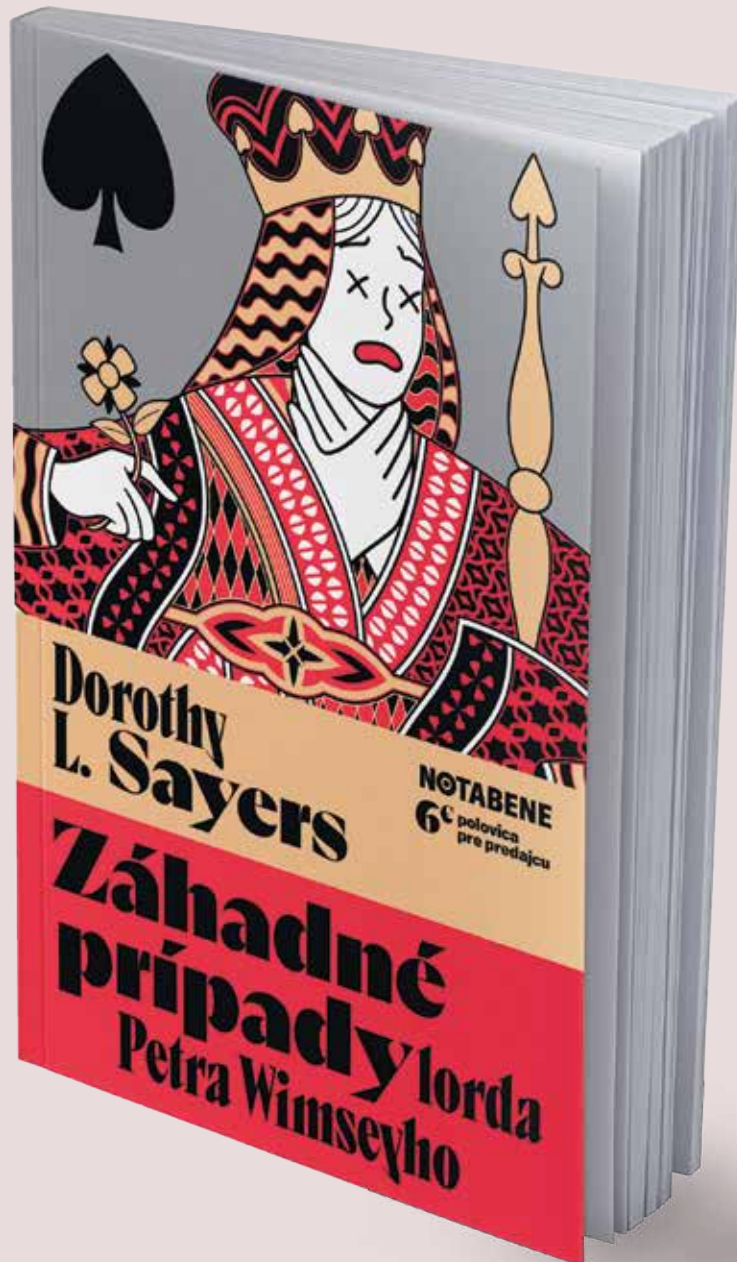
lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí, úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.

OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systémové a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na www.notabene.sk.

PROTI PRÚDU: Štatutárne zástupkyne: riaditeľka Nina Beňová 0908434826 a šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová 0905143651. Finančné oddelenie: Fabiola Mokrá 0910916503, Martin Zuščin. PR, inzercia: Andrea Kocianová 0908292359. **Program NOTA BENE:** Terénny tím podpory predajcov: koordinátor Peter Kadlečík 0907733388, Peter Kováč 0908229830, Róbert Olejár 0917526158, Ivan Scholtz 0905440764, Michaela Kukučka 0908293233. Sociálni pracovníci: koordinátorka Belinda Fulierová 0911654411, Erik Kapsdorfer 0905440946, Lucia Frimmelová 0905440878, Zuzana Olšinová 0915985640. **Program BÝVANIE NOTA BENE:** koordinátor Ivan Lorenc 0908 062 194, Barbora Žiaranová 0905595520, Rebeka Káplóczká 0908268034, Mária Teleky 0905440887, Hana Mária Kirchner 0905956231. Sociálna nájomná agentúra: Petra Groschová 0905812175. **Program ADVOKÁCIA:** Nina Beňová 0908434826. Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk. **Redakcia:** Sandra Pazman Tordová, sandra.tordova@notabene.sk, 0905143651. Zástupkyňa šéfredaktorky, editorka: Jana Čavojská, Redaktorka: Dagmar Gurová 0917337235, Grafický dizajn: Pavol Čejka, Jazyková korektúra: Miroslava K. Valová.

Organizácie zabezpečujúce realizáciu integračného projektu NOTA BENE na Slovensku: **BRATISLAVA** (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, poradcovia@notabene.sk, www.notabene.sk, **BANSKÁ BYSTRICA** (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Kleniarová Hana, 0907 403 123, socialne.redcross@gmail.com, **BARDEJOV** (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Mgr. Martina Jutka, 0901 713 903, jutka.martin@gmail.com **ČADCA** (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínová 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com, **GALANTA** (2023): Centrum pomoci človeku, prevádzkovateľ ADCH Trnava, Hlavná 997/14, 924 01 Galanta, Mgr. Silvia Nagyová, 0948771683, silvia.nagyova@charitatt.sk, **HLOHOVEC** (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 900 28 Hlohovec, Viera Vávrová viera.vavrova@d2u.sk, 033/742 3827, **HOLIČ** (2009): Azylový dom Emauzy, J. Čabelku 3, 908 51 Holíč, Mgr. Hana Šafránková, 034 668 3110, emauzy.holic@gmail.com, **KOŠICE** (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul. Košice, Martina Kochová Email: martina.kochova@charita-ke.sk, Mobil: +421 910 842 182, **LEVICE** (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk, **LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ** (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš, Mgr. Veronika Bániková, 044 556 5324, veronika.banikova@mikulas.sk, **MALACKY** (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Krížovaty, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Viera Hujíková, 034 772 2457, centrumbetania@gmail.com, www.krizovatky.eu, **NITRA** (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Štúrová 57, 949 01 Nitra, Mgr. Andrea Rončíková, 0907 451 771, 037 652 30 28, rafael.charita@gmail.com, www.charitanitra.sk, **NOVÉ ZÁMKY** (2022): Mestský úrad Nové Zámky, Hlavné námestie 10, 940 02 Nové Zámky, Róbert Kuki 0905 900 573, **PIEŠŤANY** (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/772 7687, domum@piestany.sk, **POPRAĐ** (2005): ZSS pre občanov bez prístrešia, Levočská 4051/55, 058 01 Poprad, Ing. Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 4209, marcela.michalkova@msupoprad.sk, **PREŠOV** (2023): Podaj ďalej, o.z., Hlavná 73, 080 01 Prešov, Tatiana Vašková, 0947 975 909, podajdalejpresov@gmail.com, **SVIDNÍK** (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Valéria Kurilílová, 0917673107, info@spodmar.sk, **TRENČÍN** (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juríček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com, **TRNAVA** (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, PhDr. Jana Prochášková, 0948594739, jana.prochaskova@charitatt.sk, **VRANOV NAD TOPLOU** (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Lúčna 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0903 982 906, 057/443 1578, chd.vranov@charita-ke.sk, **ŽILINA** (2003): Dom charity sv. Vincenta, Bratislavská 423/27, 010 01 Žilina, Mgr. Jana Kadašiová, 0918 314 197, 041/724 4795, dchvincent.za@gmail.com.

DETEKTÍVKA Z NOTABENE

Kniha od **Dorothy L. Sayers**, svetovej legendy detektívnych príbehov

**Kupujte od
svojho predajcu**